

STRATEGIA NAȚIONALĂ PENTRU CULTURĂ ȘI PATRIMONIUL CULTURAL 2035

I. INTRODUCERE

În ultimii ani, Republica Moldova s-a confruntat cu o serie de dificultăți economice, sociale, tehnologice și geopolitice, cu impact semnificativ asupra culturii și patrimoniului cultural național. Peisajul cultural național a fost marcat disproporționat de repercusiunile crizei COVID-19, evidențiind necesitatea de valorificare a noilor tendințe accelerate de pandemie. Totodată, proximitatea geografică a Republicii Moldova față de războiul din Ucraina, a evidențiat rolul integrator al culturii, precum și importanța protejării libertății de exprimare artistică și a patrimoniului cultural național.

Într-un mediu regional și internațional complex, marcat de transformări accelerate de natură economică, socială, tehnologică și geopolitică, cultura are potențialul de a depăși diviziunile, de a consolida societatea, de a promova drepturile omului și de a îmbunătăți relațiile internaționale. În acest context de schimbare, patrimoniul cultural nu mai este perceput exclusiv ca o moștenire a trecutului, ci ca o forță activă în modelarea viitorului. Acesta susține turismul cultural, stimulează industriile creative, contribuie la economia locală și fortifică sentimentul de apartenență la comunitate și națiune.

Convenția Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (în continuare - *UNESCO*) din 2005 privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale subliniază „necesitatea integrării culturii ca element strategic în politicile naționale și internaționale de dezvoltare, precum și în cooperarea internațională pentru dezvoltare.” Necesitatea promovării elaborării unor strategii cuprinzătoare pentru cultură și patrimoniul cultural este reflectată și în recomandarea Comisiei Europene pentru Capitolul 26. Educație și cultură din Raportul de Extindere 2024.

Notele informative și Rapoartele pentru anii 2014-2020 au evidențiat o eficiență scăzută a Planului de acțiuni în vederea implementării Strategiei pentru Cultură 2014-2020 în termeni de „raport cost/eficiență” și „raport calitate/preț”. Acoperirea bugetară insuficientă reprezintă unul din factorii dominanți care a împiedicat realizarea eficientă a Planului de acțiuni în vederea implementării Strategiei pentru Cultură 2014-2020, precum și insuficiența angajamentului politic, responsabilitatea și pârghiile instituționale, nivelul de implicare a autorităților administrației publice locale și a organizațiilor societății civile, lipsa cadrelor calificate, insuficiența de coordonare interguvernamentală, instabilitatea politică și restructurările în cadrul Guvernului din perioada 2014 - 2020. Lipsa unui asemenea document este compensată parțial de Programul național de dezvoltare a industriilor creative „Moldova Creativă” pentru anii 2024 - 2027, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 187/2024.

Strategia Națională pentru Cultură și Patrimoniu pentru anii 2025-2035 (în continuare – *SNCP 2035*) reprezintă un document național de viziune strategică pe termen lung, care indică

direcțiile de dezvoltare ale culturii și patrimoniului cultural național în mod integrat și previzibil.

În contextul implementării cerințelor de aderare la Uniunea Europeană (în continuare – UE), SNCP 2035 descrie obiectivele care urmează a fi implementate pe termen lung, reflectând angajamentele internaționale asumate conform prevederilor **Acordului de Asociere** între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte (în continuare – AA RM-UE), ratificat prin Legea nr. 112/2014 (Capitolul 25. Cooperarea în domeniul culturii, al politicii audiovizuale și al mass-media și Capitolul 19. Turism), precum și prevederile **Agendei de Asociere** Republica Moldova – Uniunea Europeană 2021 -2027 (Capitolul 21. Cultură, politică audiovizuală și mass-media și Capitolul 17. Turism).

SNCP 2035 va contribui la realizarea Cadrului național de monitorizare a implementării **Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030** (în continuare – ADD 2030), aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 953/2022, aducând aportul la atingerea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (în continuare – ODD) și a Țintelor strategice: ODD 4: Educație de calitate; ODD 5: Egalitatea de gen; ODD 8: Muncă decentă și creștere economică; ODD 9: Industrie, inovație și infrastructură, ODD 11: Orașe și comunități durabile; ODD 12: Consum și producție responsabile; ODD 13: Acțiune asupra climei; ODD 16: Pace, justiție și instituții puternice; ODD 17: Parteneriate pentru obiective.

În contextul realizării angajamentelor asumate de Republica Moldova față de partenerii europeni și Organizația Națiunilor Unite (în continuare - ONU), odată cu aderarea la organismele internaționale din domeniul protejării patrimoniului cultural, SNCP 2035 urmărește perfecționarea cadrului normativ național în vederea implementării prevederilor documentelor UNESCO, Consiliul Internațional al Monumentelor și Siturilor (în continuare - ICOMOS) și ale Consiliului Europei, ratificate de Republica Moldova.

Rolul transformator al culturii și contribuția sa transversală asupra altor sectoare este subliniat și de politicile europene. În contextul statutului Republicii Moldova de stat candidat de aderare la UE, SNCP 2035 va contribui la alinierea cadrului normativ național la *acquis-ul* UE în domeniul culturii și patrimoniului cultural¹, aspect reflectat și în Programul Național de

¹ [Convenția UNESCO 2005 pentru protecția și promovarea diversității expresiilor culturale;](#)
[Decizia Consiliului din 18 mai 2006 privind încheierea Convenției pentru protecția și promovarea diversității expresiilor culturale \(2006/515/CE\);](#)
[Rezoluția Consiliului privind Planul de lucru al UE pentru cultură 2023–2026 \(2022/C 466/01\);](#)
[Rezoluția Consiliului Uniunii Europene și a Reprezentanților Guvernelor Statelor Membre reuniți în cadrul Consiliului privind Dimensiunea Culturală a Dezvoltării Durabile 2019/C 410/01;](#)
[Concluziile Consiliului privind gestionarea riscurilor în domeniul patrimoniului cultural 2020/C 186/01;](#)
[Concluziile Consiliului privind egalitatea de gen în domeniul culturii;](#)
[Concluziile Consiliului privind redresarea, reziliența și durabilitatea sectoarelor culturale și creative 2021/C 209/03;](#)
[Concluziile Consiliului privind cultura, arhitectura de înaltă calitate și mediul construit ca elemente-cheie ale inițiativei Noul Bauhaus european 2021/C 501 I/03;](#)
[Concluziile Consiliului privind consolidarea schimburilor interculturale prin mobilitatea artiștilor și a profesioniștilor din sectoarele culturale și creative, precum și prin multilingvism în era digitală 2022/C 160/07;](#)
[Concluziile Consiliului privind elaborarea unei strategii europene pentru ecosistemul industriilor culturale și creative 2022/C 160/06;](#)
[Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Spre o abordare integrată a patrimoniului cultural european;](#)
[Comunicarea comună către Parlamentul European și Consiliu. Către o strategie pentru relațiile culturale internaționale;](#)
[Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. O nouă agendă europeană pentru cultură COM\(2018\)267;](#)
[Cadrul de acțiune european pentru patrimoniu cultural;](#)
[Rezoluția Parlamentului European din 20 octombrie 2021 referitoare la situația artiștilor și la redresarea culturală în UE 2020/2261\(INI\);](#)
[Raportul Parlamentului European privind rolul culturii, educației, media și sportului în combaterea rasismului 2021/2057\(INI\);](#)
[Comunicarea Comisiei Orientări UE privind reluarea în siguranță a activităților în sectoarele culturale și creative – COVID-19 \(2021/C 262/0\)](#)
[Rezoluția Consiliului din 21 ianuarie 2002 privind rolul culturii în dezvoltarea Uniunii Europene \(2002/C 32/02\);](#)

Aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană pentru anii 2025-2029, aprobat prin Hotărârea de Guvern nr. 306/2025.

SNCP 2035 este aliniată la **Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”** (în continuare – *SND*), aprobată prin Legea nr. 315/2022 și va contribui direct la implementarea Obiectivului General 4. Ridicarea nivelului de cultură și de dezvoltare personală, precum și obiectivelor specifice: OS 4.1. Extinderea accesului la oportunități și activități culturale; OS. 4.2 Punerea în valoare a patrimoniului, tradițiilor și a diversității culturale; OS. 4.3. Asigurarea oportunităților de dezvoltare personală și cetățenie activă. Totodată, SNCP 2035 va contribui la realizarea indirectă a altor obiective generale, stabilite în *SND*, precum: OG 1. Creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților; OG. 3. Garantarea educației corespunzătoare și de calitate pentru toți pe tot parcursul vieții; OG 7. Asigurarea unei guvernări eficiente, incluzive și transparente și OG 9. Promovarea unei societăți pașnice și sigure.

Obiectivele SNCP 2035 sunt corelate și cu alte documente de politici publice, care abordează probleme conexe, precum:

- **Programul național de dezvoltare a industriilor creative „Moldova Creativă” pentru anii 2024-2027**, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 187/2024;

- **Strategia de dezvoltare „Educația 2030”**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 114/2023 (OG 1. Racordarea educației la cerințele și nevoile pieței muncii din perspectiva dezvoltării sustenabile, prin restructurarea mecanismelor de dezvoltare a capitalului uman; OG 8. Promovarea inovațiilor și a schimbărilor în educație prin dezvoltarea cercetării științifice);

- **Strategia de dezvoltare a sectorului de tineret „Tineret - 2030”**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 168/2023 (OG 1. Creșterea numărului de tineri care beneficiază de programe calitative de tineret prin consolidarea capacităților în cadrul sectorului și profesionalizarea resurselor umane; OG 2. Creșterea nivelului de participare și implicare civică prin programe de instruire, capacitate și împuternicire a tinerilor; OG 3. Valorificarea potențialului tinerilor de a realiza inițiative de inovație socială și dezvoltare comunitară prin instrumente de suport financiar și material);

- **Strategia națională de dezvoltare economică 2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 393/2024 (OG 1. Crearea unui mediu favorabil pentru antreprenariat și investiții și pregătirea economiei pentru aderarea la Uniunea Europeană; OG 2. Extinderea și diversificarea sectorului de servicii cu valoare adăugată pentru export);

- **Strategia națională de dezvoltare regională 2022-2028**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 40/2022 (OG 1. Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a regiunilor; OG 2. Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii; OG 3. Îmbunătățirea

mecanismelor și instrumentelor de coordonare și implementare a politicii naționale de dezvoltare regională);

- **Programul național privind asigurarea respectării drepturilor omului pentru anii 2024-2027**, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 164/2024; (OG 12. Drepturi culturale asigurate);

- **Strategia de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1464/2016 (domenii prioritare: 1) Participarea la viața publică; 2) Limba ca mijloc de integrare: politicile privind limba de stat și limbile minoritare și domeniul 3) Dialogul intercultural și apartenența civică la statul Republica Moldova);

- **Programul privind îmbătrânirea activă și sănătoasă pentru anii 2023-2027**, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 434/2023 (OG 2. Consolidarea cadrului de politici și instituțional în vederea sporirii oportunităților de îmbătrânire sănătoasă și activă prin crearea mediilor prietenoase cu vârsta și integrarea îmbătrânirii în domeniile vieții sociale; OG 3. Creșterea numărului persoanelor vârstnice care participă în programe, servicii și activități comunitare pentru împuternicirea lor);

- **Strategia securității naționale**, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 391/2023 (O. 33. Îmbunătățirea politicilor de integrare în societate a minorităților naționale și a grupurilor etnice; O.41. Dezvoltarea alfabetizării mediatice și a gândirii critice prin programe educaționale formale și nonformale; O.42. Asigurarea unor oportunități de informare obiectivă și de integrare în spațiul informațional autohton a minorităților naționale și a grupurilor etnice);

- **Strategia națională de apărare a Republicii Moldova**, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 319/2024 (OG 4. Consolidarea credibilității strategice a Republicii Moldova ca furnizor de securitate regional și internațional și un partener de încredere; OS 18. Dezvoltarea culturii de securitate și apărare și asigurarea transparenței, și eficienței managementului apărării; OS 21. Realizarea angajamentelor internaționale, inclusiv cele asumate prin respectarea tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte);

- **Programul național privind integrarea etapizată a străinilor, inclusiv a persoanelor strămutate în Republica Moldova, pentru perioada 2025-2027**, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 285/2025 (OS 2. Diversificarea până în anul 2027 a accesului la măsuri de asistență socială pentru străinii aflați în situație de dificultate și îmbunătățirea nivelului de incluziune socială a acestora, cu accent pe nevoile specifice ale femeilor și fetelor; OS 6. Punerea în aplicare a cel puțin 6 măsuri culturale pentru incluziunea străinilor până în anul 2027).

- **Strategia națională de reducere a riscului dezastrelor pentru perioada 2024-2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 804/2024 (OG 3. Investiții pentru reducerea riscurilor și în creșterea rezilienței la dezastre; OG 4. Consolidarea pregătirii și asigurarea răspunsului la urgențe și dezastre, urmate de restabilirea situației la un nivel mai înalt decât cel de până la

impact; OG 5. Sporirea cooperării internaționale și regionale în domeniul reducerii riscurilor și managementului dezastrelor);

- **Strategia de Mobilitate 2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 589/2024 (OG

1. Îmbunătățirea gestionării activelor rutiere, reabilitarea și modernizarea în continuare a rețelei de drumuri și sprijinirea transportului rutier sigur și sustenabil; OG 2. Îmbunătățirea transportului rutier de persoane prin servicii regulate și tranziția la o mobilitate durabilă);

- **Strategia de transformare digitală a Republicii Moldova 2023-2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 650/2023 (OG 1. Dezvoltarea unei societăți digitale; OG 3. Crearea unei economii digitale inovatoare și reziliente);

- **Strategia de mediu pentru anii 2024-2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 409/2024 (OG 5. Protejarea, restaurarea și promovarea utilizării durabile a biodiversității și a ecosistemelor naturale);

- **Strategia de dezvoltare a sistemului statistic național pentru perioada 2023-2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 954/2022.

SNCP 2035 corespunde **Orientărilor strategice de consolidare a rezilienței sociale**, reflectate în Concepția de comunicare strategică și contracarare a dezinformării, acțiunilor de manipulare a informației și a ingerințelor străine pentru anii 2024-2028, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 416/2023 (Pilonii tematici: I. Integrare europeană; II. Coeziune socială; III. Reziliență economică; IV. Consolidarea sectorului de apărare; V. Întărirea securității naționale în context regional).

Subsidiar, SNCP 2035 este corelată cu documentele de politici publice în curs de elaborare, precum Programul național de dezvoltare a turismului „Turism 2028” și Programul privind implementarea Strategiei Naționale de Apărare pentru anii 2025-2030.

SNCP 2035 a fost elaborată de Ministerul Culturii în colaborare cu Biroul Regional UNESCO pentru Știință și Cultură în Europa, cu finanțare din partea Uniunii Europene.

II. ANALIZA SITUAȚIEI

Într-un context global, marcat de interdependență culturală, diversitate identitară și transformări sociale accelerate, cultura devine un element cheie al dezvoltării durabile și al coeziunii sociale. În acest sens, SNCP 2035 este fundamentată pe concepte recunoscute la nivel internațional, în special cele promovate de UNESCO, care oferă un cadru conceptual coerent și incluziv pentru analiza și dezvoltarea politicilor culturale. Conform Declarației de la Mexic privind politicile culturale (1982), cultura este înțeleasă ca „ansamblul trăsăturilor spirituale, materiale, intelectuale și emoționale distincte care caracterizează o societate”,

incluzând artele, stilul de viață, sistemele de valori, tradițiile și credințele². Acest concept extins impune o abordare strategică care transcende dimensiunea artistică, integrând cultura în toate sferele vieții sociale, economice și politice.

În conformitate cu Convenția UNESCO 2005 privind protejarea și promovarea diversității expresiilor culturale, cultura nu este doar un produs, ci un proces viu, care se exprimă prin multiple forme de creație, producție și diseminare artistică. Diversitatea culturală reflectă varietatea modurilor în care grupurile și societățile umane își manifestă patrimoniul, valorile și identitățile, iar expresiile culturale sunt rezultatul creativității individuale și colective, având conținut simbolic, artistic și valoric³. Astfel, activitățile, bunurile și serviciile culturale, indiferent de valoarea lor comercială, sunt purtătoare de expresii identitare și reprezintă instrumente esențiale pentru dialogul intercultural, inovare și coeziune socială.

O atenție sporită trebuie acordată patrimoniului cultural, care, conform Convenției din 1972 privind Protecția Patrimoniului Mondial Cultural și Natural „include monumentele, ansamblurile de clădiri și siturile cu valoare universală excepțională din punct de vedere istoric, artistic sau științific”⁴. În conformitate cu Convenția din 1970 privind mijloacele de interdicere și prevenire a importului, exportului și transferului ilicit de proprietate asupra bunurilor culturale, Republica Moldova s-a angajat să prevină traficul ilicit de bunuri culturale prin consolidarea legislației naționale, participarea la mecanisme de cooperare internațională și creșterea gradului de conștientizare cu privire la importanța protejării patrimoniului cultural. În același timp, patrimoniul cultural imaterial, definit prin Convenția din 2003 pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, cuprinde practici, expresii, cunoștințe și abilități transmise din generație în generație, care oferă comunităților un sentiment de identitate și continuitate. Acest patrimoniu viu se manifestă prin tradiții orale, artele spectacolului, ritualuri, cunoștințe despre natură și meșteșuguri tradiționale, iar salvagardarea acestuia presupune măsuri de documentare, promovare și transmitere, în special prin educație⁵. În acest context, Republica Moldova participă la recunoașterea și protejarea patrimoniului cu valoare universală, atât în componenta sa materială, cât și în cea imaterială. Republica Moldova are un sit înscris în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO – Arcul Geodezic Struve, din anul 2005. Acesta face parte dintr-un sit serial transfrontalier ce cuprinde puncte geodezice din zece țări și reprezintă o realizare științifică de importanță universală. În domeniul patrimoniului cultural imaterial, Republica Moldova are patru elemente înscrise în Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial al Umanității: Colindatul de ceată bărbătească (2013), Tehnicile tradiționale de realizare a scoarțelor din România și Republica Moldova (2016), Practici culturale asociate zilei de 1 martie (2017), și Arta cămășii cu altiță - element de identitate culturală în România și Republica Moldova (2022).

² UNESCO. Declarația 1982 Mexico pentru politici culturale. Disponibil UNESCO. Declarația 1982 Mexico pentru politici culturale. Disponibil la: <https://www.unesco.org/en/culture/about#:~:text=The%201982%20Mexico%20Declaration%20on,system.%2C%20traditions%2C%20and%20beliefs>.

³ [Convenția UNESCO 2005 pentru protecția și promovarea diversității expresiilor culturale](#);

⁴ UNESCO. Convenția 1972 cu privire la Patrimoniul Cultural.. Disponibil la. <https://whc.unesco.org/en/convention/>

⁵ UNESCO. Convenția 2003 cu privire la Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. Disponibil la. <https://ich.unesco.org/en/convention#art2>

Într-un stat multicultural precum este Republica Moldova, educația multilingvă trebuie integrată ca o componentă esențială a educației interculturale, contribuind la promovarea dialogului și coeziunii sociale. Limba, în calitate de vehicul al ideilor, valorilor și modelelor de gândire, reflectă identitatea unui grup și influențează profund mentalitatea colectivă. Astfel, dezvoltarea competențelor de comunicare multilingvă are un rol esențial în facilitarea înțelegerii reciproce între diferitele comunități etnice, încurajând respectul pentru diversitate, toleranța și coexistența pașnică. Având în vedere că, potrivit recensământului din 2024, 22,8% din populația Republicii Moldova este formată din minorități naționale⁶, incluzând ucraineni, ruși, găgăuzi, bulgari, romi și alte grupuri, promovarea educației în și despre aceste limbi devine un instrument strategic pentru consolidarea unui climat favorabil incluziunii și echității sociale.

Republica Moldova este parte la o serie de convenții internaționale, relevante în domeniul culturii și protecției și promovării patrimoniului cultural, ceea ce reflectă angajamentul său față de valorile europene și bunele practici internaționale. Pe lângă cele menționate supra, se numără: *Convenția culturală europeană* (Paris 1954), ratificată în 1994; *Convenția pentru protecția patrimoniului arhitectural al Europei* (Granada, 1985), ratificată în 2002; *Convenția europeană privind protecția patrimoniului arheologic* (revizuită) (Valletta, 1992), ratificată în 2001; *Convenția europeană a peisajului* (Florența, 2000), ratificată în 2004; *Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate* (Faro, 2005), ratificată în 2008; *Acordul parțial extins privind Itinerarele culturale ale Consiliului Europei (EPA)*, aderare în 2023; *Convenția europeană pentru protecția patrimoniului audiovizual și Protocolul său* (Strasbourg, 2001), ratificată în 2024; *Convenția Consiliului Europei privind coproducția cinematografică* (revizuită) (Rotterdam, 2017), ratificată în 2023; *Convenția UNESCO pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat și Protocolul I* (Haga, 1954), ratificate în 1999.

Un cadru internațional de referință reprezintă și Rezoluția Consiliului UE privind Planul de lucru al UE în domeniul culturii pentru perioada 2023–2026⁷. Într-un context global marcat de crize multiple, documentul reafirmă cultura drept un pilon al identității europene, al coeziunii sociale și al dezvoltării durabile. Cultura este percepută ca o forță transformatoare ce contribuie la democrație, incluziune, inovație și pace. Planul trasează patru axe strategice majore: susținerea artiștilor și profesioniștilor din domeniul culturii, prin consolidarea capacității de acțiune a sectoarelor culturale și creative; cultura pentru oameni: creșterea participării culturale și a rolului culturii în societate; cultura pentru planetă: valorificarea puterii culturii; cultura pentru parteneriate cocreative: consolidarea dimensiunii culturale ale relațiilor externe ale UE.

Un exemplu de succes și bune practici îl constituie și Planul de Dezvoltare Culturală 2021–2030⁸, care stabilește obiectivele strategice ale Estoniei în domeniul culturii pentru actualul deceniu. Planul își propune păstrarea și promovarea limbii, culturii și identității naționale

⁶ Biroul Național de Statistică https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/56

⁷ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022G1207\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022G1207(01))

⁸ <https://www.kul.ee/en/culture2030>

estoniene, respectând principiile libertății culturale, diversității și accesului egal. În centrul politicii culturale se află cetățeanul și comunitățile, cultura fiind recunoscută drept un pilon fundamental al bunăstării, coeziunii sociale și dezvoltării durabile. Planul reflectă trei priorități strategice majore: (1) asigurarea unei vieți culturale puternice și funcționale în întreaga țară, prin susținerea creatorilor, accesibilitate crescută și promovarea internațională a culturii estoniene; (2) conservarea și valorificarea memoriei culturale – atât a patrimoniului material, cât și a celui spiritual, prin digitalizare, cercetare și educație culturală; (3) integrarea culturii și creativității în alte domenii ale societății, inclusiv economie, educație și mediu, pentru stimularea inovației, competitivității și imaginii internaționale a Republicii Estonia.

Strategia Națională pentru Cultură 2019–2025 a Albaniei⁹ reprezintă un alt document de referință care poziționează cultura ca element central al dezvoltării durabile și al procesului de integrare europeană. Documentul recunoaște rolul esențial al culturii în coeziunea socială, creșterea economică și consolidarea identității naționale, poziționând sectoarele culturale și creative ca priorități ale politicilor publice. Strategia este structurată în jurul a cinci obiective strategice majore: (1) reforma cadrului legal și instituțional, prin armonizarea legislației cu acquis-ul UE și recunoașterea industriilor culturale ca sector economic formal; (2) conservarea patrimoniului cultural material și imaterial, prin restaurare, digitalizare și integrarea în rețele culturale europene; (3) promovarea internațională a culturii albaneze, inclusiv prin intermediul diasporei și accesării fondurilor europene; (4) sprijinirea creativității și inovării, cu accent pe infrastructura culturală, finanțare și integrarea tehnologiei; (5) educația prin cultură, prin extinderea activităților în zonele rurale și promovarea incluziunii sociale și a spiritului civic. Prin aceste direcții, Albania răspunde provocărilor sistemice, precum dependența excesivă de finanțarea publică, capacitatea administrativă scăzută, lipsa unui sistem statistic robust, infrastructura culturală învechită și gradul redus de digitalizare.

Programul Național pentru Cultură al Sloveniei 2024–2031¹⁰ reprezintă principalul document strategic al Sloveniei pentru sectorul cultural. Programul se bazează pe trei piloni strategici principali: cultura pentru o societate unită, cultura ca bun public și cultura pentru un viitor durabil. În calitate de priorități ale Programului se numără: protejarea și promovarea patrimoniului cultural, încurajarea multilingvismului, precum și susținerea diversității culturale, inclusiv prin integrarea comunităților minoritare și marginalizate. Totodată, Programul pune accent pe crearea unor conținuturi artistice și media de înaltă calitate și diversitate, pe consolidarea jurnalismului independent, precum și pe asigurarea accesului egal la cultură, atât la nivel regional, cât și din punct de vedere financiar. Documentul urmărește integrarea culturii în obiective sociale mai largi, inclusiv sănătatea și bunăstarea, dezvoltarea comunităților durabile și incluzive și promovarea sustenabilității de mediu prin măsuri de tranziție verde. De asemenea, Programul subliniază necesitatea unei finanțări publice stabile, completate de resurse europene și internaționale, încurajând în același timp investițiile private responsabile.

⁹ <https://kultura.gov.al/wp-content/uploads/2021/02/final-Strategjia-Kombe%CC%88tare-pe%CC%88r-Kulture%CC%88n-2019-2025-ne-Anglisht.pdf>

¹⁰ <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=RESO158>

Un model de bună practică, cu relevanță directă pentru contextul Republicii Moldova, reprezintă și Strategia sectorială în domeniul culturii pentru perioada 2025–2031¹¹ a României. În acest sens, cultura este percepută ca pilon esențial al coeziunii sociale, dezvoltării economice, educației și inovării, prin intermediul căreia vor fi remediate dezechilibrele structurale, cauzate de subfinanțare, infrastructură deficitară și lipsa politicilor coerente. Un element definitoriu reprezintă abordarea funcțională a celor nouă sectoare culturale și creative (în continuare - SCC), printre care patrimoniul, artele spectacolului, cinematografia, arhitectura și industriile creative, analizate prin prisma a șase funcții-cheie: creație, producție, diseminare, conservare, educație și reglementare. Strategia identifică problemele acute ale sectorului, precum precaritatea cadrelor de muncă, accesul inechitabil la cultură, disparitățile geografice și mobilitatea redusă a lucrătorilor culturali. Ca urmare, au fost setate patru obiective majore: creșterea accesului la cultură, modernizarea infrastructurii, susținerea resursei umane și promovarea diplomației culturale. Totodată, documentul pune accent pe descentralizarea responsabilă, susținerea inițiativelor din zonele rurale, digitalizarea proceselor culturale, precum și cooperarea intersectorială.

Pentru a asigura o abordare coerentă, și eficientă a cadrului de politici în domeniul culturii din Republica Moldova, este esențială definirea clară a structurii acestui domeniu. În conformitate cu clasificarea internațională propusă de UNESCO¹², domeniul culturii este organizat în șase mari subdomenii culturale, fiecare cuprinzând industrii, activități și practici culturale distincte. Subdomeniul patrimoniului cultural include activități legate de cercetarea, conservarea, valorificarea și promovarea patrimoniului cultural material și imaterial. Subdomeniul artele spectacolului și evenimente structurate pe subsectoare, precum teatru, dans, muzică și evenimente culturale. Subdomeniul arte vizuale și meșteșuguri cuprinde activități din sfera artelor plastice și arhitectură, fotografiei, designului și meșteșugurilor tradiționale. Subdomeniul cărți și presă integrează activitățile editoriale și rețeaua instituțională a bibliotecilor, contribuind la promovarea culturii scrise și accesului public la informație. Sub-domeniul audiovizual și media interactivă include cinematografia și noile forme de expresie culturală digitală, inclusiv media interactivă. Subdomeniul design și servicii creative implică activități care promovează inovația, interdisciplinaritatea și conectarea culturii cu alte sectoare ale economiei, având un rol important în dezvoltarea industriilor creative. Pe lângă aceste subdomenii, se distinge o componentă esențială, precum învățământul artistic, care contribuie atât la formarea profesională în domeniul cultural, cât și la cultivarea publicului, și la cercetarea în sub-domeniul arte.

Industriile creative din Republica Moldova traversează o etapă de reconfigurare profundă, în care componentele digitale și tehnologice devin esențiale pentru creșterea sustenabilă. Această evoluție oferă nu doar oportunități economice semnificative pe plan intern, dar și premise solide pentru extinderea pe piețele internaționale, mai ales în contextul creșterii cererii globale pentru produse și servicii creative, digitale și personalizate.

¹¹ <https://www.cultura.ro/proiectul-de-hotarare-8>

¹² https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-framework-for-cultural-statistics-2009-en_0.pdf

În Republica Moldova, sectorul industriilor creative cuprinde un spectru diversificat de subdomenii culturale ce valorifică talentul, inovația și expresia artistică. Acestea includ: artele vizuale (cu subsectoare precum artele plastice, fotografia, designul și moda), artele spectacolului (teatru, dans, muzică), editarea de carte (carte și presă), sectorul audiovizual (radio, televiziune, cinematografie, video), publicitatea, createch (new media art, jocuri digitale) și arhitectura. Ca parte integrantă a industriilor creative, aceste domenii sunt relevante nu doar din perspectivă culturală, ci și economică, datorită potențialului economic semnificativ prin capacitatea de a genera venituri, de a crea locuri de muncă sustenabile și de a contribui activ la dezvoltarea economiei naționale. Recunoașterea importanței acestor domenii este reflectată și în Programul Național pentru Dezvoltarea Industriilor Creative „Moldova Creativă” pentru anii 2024–2027¹³, care stabilește o direcție strategică pentru valorificarea și consolidarea acestui sector emergent.

În perioada 2020-2023, sectorul industriilor creative din Republica Moldova a cunoscut o transformare substanțială, devenind un pilon tot mai important al economiei naționale. Conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică, numărul total al companiilor din acest sector a crescut cu aproximativ 16 %, de la 2 413 IMM-uri în 2020 la 2 789 IMM-uri în 2023, indicând un interes tot mai mare pentru activități economice bazate pe creativitate, inovație și tehnologii digitale. Printre domeniile cu cea mai mare rată de expansiune se remarcă Jocurile de Calculator și Designul Specializat, care au beneficiat de impulsul digitalizării, reflectând, astfel, o aliniere rapidă la tendințele globale și o capacitate de adaptare la noile cerințe ale pieței.

Pe lângă creșterea numărului de întreprinderi, și performanța financiară a acestora s-a înregistrat o ascensiune considerabilă: cifra de afaceri totală a industriilor creative a urcat de la 3,1 miliarde lei în 2020 la peste 4,8 miliarde lei în 2023, o majorare de 58 %¹⁴. Această dinamică a fost observată în special în subsectoare precum publicitate și createch, care au demonstrat nu doar reziliență în fața provocărilor economice post-pandemice, dar și o capacitate de inovare accelerată. Astfel, digitalizarea a devenit motorul principal al transformării sectorului, influențând atât structura internă a companiilor, cât și tipul de servicii oferite. Totuși, creșterea numărului de angajați a fost relativ modestă, de doar 5 % în aceeași perioadă. Domeniile cu cea mai mare creștere în ceea ce privește angajările au fost designul specializat și organizarea expozițiilor, semnalând o cerere tot mai mare pentru servicii care combină creativitatea cu experiențele interactive și personalizate. Cu toate acestea, sectoarele tradiționale, precum editarea de carte și televiziunea, au înregistrat declinuri semnificative, fiind determinate în mare parte de schimbările în comportamentele de consum, orientate tot mai mult spre conținut digital, mobil și interactiv. În plus, tranziția către formate online a pus presiune pe modelele de afaceri vechi, necesitând reforme structurale și investiții în inovație pentru a rămâne competitive.

O parte integrantă a domeniului culturii este sectorul cultural independent sau non-profit, reprezentat de actori din diverse sectoare artistice și culturale, completând contribuțiile

¹³ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142706&lang=ro

¹⁴ Biroul Național de Statistică

sectorului public și ale celui privat (industriile creative) în sfera culturală. Acest sector cuprinde o varietate de forme organizaționale și inițiative: de la asociații și fundații culturale, colective și spații artistice autogestionate, până la artiști independenți, operatori culturali (manageri, curatori, cercetători), precum și galerii sau platforme interdisciplinare. Termenul de „sector cultural independent”, este folosit adesea de aceste organizații pentru autodefinire (și frecvent întâlnit în Europa de Sud-Est). Sectorul cultural independent reflectă o serie de caracteristici distincte: aceste entități sunt create prin autoorganizare, fără a fi înființate de autorități publice sau alte instituții statale, își stabilesc autonom structurile interne și modelele de guvernare, iar proiectele și programele lor vizează domenii de interes public care nu sunt dictate de logica pieței sau de agende politice. În plus, sectorul se remarcă printr-o atitudine proactivă și critică față de contextul social, politic, cultural, economic și de mediu, promovând libertatea de decizie privind principiile de lucru, a subiectelor abordate, a parteneriatelor și colaborărilor. Printre temele centrale, abordate frecvent de către sectorul cultural independent se numără dialogul intercultural, promovarea diversității, conștientizarea ecologică, cultura memoriei și problemele sociale.

Cu toate acestea, sectorul cultural independent se confruntă cu numeroase provocări structurale și sistemice. Printre cele mai majore dificultăți se numără lipsa unui cadru juridic clar și adecvat pentru recunoașterea și susținerea acestor inițiative, multe dintre acestea funcționând într-o zonă gri a legislației privind organizațiile necomerciale. De asemenea, deficitul de spații și infrastructură culturală accesibilă și sustenabilă îngreunează dezvoltarea pe termen lung a acestui sector. În lipsa unor măsuri de intervenție, capacitatea organizațiilor de a-și desfășura activitățile și de a oferi programe culturale consistente, rămâne a fi limitată.

Patrimoniul cultural național beneficiază de o structurare clară, menită să faciliteze salvagardarea, protejarea, valorificarea și transmiterea acestuia către generațiile viitoare. Patrimoniul material este structurat în două subdomenii: patrimoniul imobil, care include monumentele istorice, siturile arheologice, monumentele de for public, mormintele și operele comemorative de război și patrimoniul mobil, care cuprinde artefacte culturale, manuscrise, obiecte de artă, înregistrări audiovizuale, filme documentare și alte bunuri culturale cu valoare științifică, istorică, artistică sau socială. În ceea ce privește patrimoniul cultural imaterial, acesta este clasificat în componente precum tradițiile, care reflectă obiceiurile, ritualurile și practicile sociale transmise din generație în generație, meșteșugurile, care includ cunoștințele și tehnicile tradiționale de producere a obiectelor, adesea cu valoare estetică și funcțională și expresiile orale și artistice, care integrează poveștile populare, muzica tradițională, dansurile și alte forme de manifestare artistică ale comunităților.

Patrimoniul cultural implică și participarea activă a comunităților la procesul de redefinire și valorificare a memoriei colective, în spiritul principiilor enunțate de Convenția Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate (Faro, 2005)¹⁵. În acest context, dimensiunea memoriei colective, nu trebuie privită doar ca obiect al conservării, ci și ca drept fundamental și proces activ de reconectare, reabilitare și consolidare democratică. Republica Moldova se află într-un proces esențial de recuperare a memoriei colective, grav

¹⁵ <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention>

afectată de deznaționalizarea și controlul ideologic din perioada ocupației sovietice. Această traumă istorică colectivă în timpul regimului totalitar sovietic, a generat consecințe grave și de lungă durată, manifestate prin falsificarea istoriei, criza identitară, erodarea capitalului cultural, distrugerea elitelor intelectuale, cenzurarea autorilor naționali, frica transmisă transgenerațional, represiunea religioasă, autocenzura și alienarea față de patrimoniu. Astfel, la nivel național, reabilitarea memoriei colective este un act de justiție istorică și reconciliere socială (redobândirea demnității și încrederii noastre ca societate), prin care trebuie să fie recunoscută trauma istorică suferită, asumarea trecutului totalitar, reintregirea contribuției românești și europene în conștiința publică și revalorizarea patrimoniului cultural. Absența inițiativelor de fortificare a culturii memoriei ar reprezenta un impediment major în procesul de reconstrucție identitară și socială, alimentând astfel perpetuarea miturilor sovietice, generând ezitări politice și culturale, conflicte de memorie între generații și grupuri sociale, într-un context regional și global marcat deja de multiple provocări.

Din perspectiva organizării sistemului administrației publice, la nivel central, domeniul culturii și patrimoniului cultural este reprezentat de Ministerul Culturii, în calitate de organ central de specialitate (care asigură realizarea politicii bugetare în domeniile culturii și patrimoniului cultural național, turismului și mass-media) și structurile organizaționale din sfera acestuia de competență (Serviciul de evidență și circulație a bunurilor culturale mobile, în calitate de autoritate administrativă din subordine, precum și instituțiile publice în care ministerul are calitatea de fondator - instituțiile publice concertistice, instituții publice teatrale, biblioteci, muzee, agenții responsabile de protejarea patrimoniului cultural imobil, instituții publice din domeniul educației, cercetării și inovării ș.a.).

La nivel local, domeniul culturii și patrimoniului cultural este gestionat de către subdiviziunile de profil ale consiliilor municipale, raionale ș.a. În context, este de menționat că între autoritățile publice centrale și cele locale nu există raporturi de subordonare, raporturile dintre acestea bazându-se pe principiile autonomiei, legalității, transparenței și colaborării în rezolvarea problemelor comune.

Sistemul național de biblioteci este constituit din biblioteci de diferite tipuri, organizate în rețele după principiul teritorial sau de ramură, care sunt coordonate de bibliotecile cu statut de centru biblioteconomic sau de Ministerul Culturii¹⁶. În cadrul sistemului național de biblioteci, își desfășoară activitatea bibliotecile naționale, bibliotecile publice, bibliotecile din instituțiile de învățământ, cât și bibliotecile specializate.¹⁷ Bibliotecile naționale sunt instituții publice cu statut de persoană juridică, fondate de Ministerul Culturii. Bibliotecile publice sunt constituite de autorități publice centrale sau locale, de alte instituții publice, care activează potrivit regulamentelor proprii aprobate de către autoritatea sau instituția respectivă. Bibliotecile private sunt constituite de persoane juridice de drept privat, ori care sunt fondate și deținute de persoane fizice, în corespundere cu legislația ce reglementează forma juridică de organizare selectată de fondator/fondatori.

¹⁶ Regulamentul privind activitatea metodică în cadrul Sistemului național de biblioteci, aprobat prin Ordinul ministrului culturii nr. 132/2022

¹⁷ Legea nr. 160/2017 cu privire la biblioteci

Muzeele pot fi organizate ca instituții de cultură cu sau fără personalitate juridică, inclusiv cu statut de filială ori secție a unui alt muzeu, la decizia fondatorului. Muzeele cu personalitate juridică pot fi înființate în calitate de instituții publice sau private. Totodată, muzeele pot avea statut național, raional, al Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia (*în continuare - UTA Găgăuzia*), local sau instituțional.¹⁸ Statutul de muzeu național se atribuie prin hotărâre de Guvern, la propunerea Ministerului Culturii, cu avizul Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor. Statutul de muzeu regional, de muzeu al UTA Găgăuzia, de muzeu local sau de muzeu instituțional se atribuie prin deciziile fondatorilor, cu avizul Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor.¹⁹

În Republica Moldova pot fi create și activa organizații de cultură bazate pe proprietatea de stat, municipală, a asociațiilor, inclusiv obștești, și uniunilor de creație, organizațiilor religioase, organizațiilor internaționale, statelor străine, persoanelor juridice și fizice, inclusiv a cetățenilor străini, precum și bazate pe formele mixte de proprietate²⁰. Totodată, organizațiile de cultură pot fi create de către Ministerul Culturii, autoritățile administrației publice locale, alte persoane juridice, persoane fizice, indiferent de cetățenie. Organizațiile de cultură ce desfășoară activitatea teatral-concertistică pot fi de categorie națională, municipală, regională și locală.

Teatrele, circurile și organizațiile concertistice de drept public se constituie prin hotărâre de Guvern, la propunerea Ministerului Culturii și decizia autorităților administrației publice locale de nivelul întâi, al doilea sau de nivel special, cu notificarea Ministerului Culturii, iar teatrele, circurile și organizațiile concertistice de drept privat se constituie prin decizie a fondatorului/fondatorilor, în corespundere cu legislația ce reglementează forma juridică de organizare selectată de fondator/fondatori. În cazul caselor de cultură, acestea pot fi create de către Ministerul Culturii, autoritățile administrației publice locale și de către instituțiile publice.

În contextul schimbărilor constante de natură economică, socială, tehnologică și geopolitică, cultura și patrimoniul cultural rămân în continuare printre domeniile cele mai puțin prioritizate în elaborarea politicilor publice și alocarea resurselor bugetare. Astfel, problemele structurale din acest sector rămân a fi nesoluționate și tind să se acumuleze și să se agraveze. Republica Moldova nu face excepție în acest sens. Dificultățile din domeniul culturii și patrimoniului cultural sunt recurente și adesea omise în raport cu alte priorități. Criza provocată de pandemia COVID-19, izbucnită în 2020, a accentuat vulnerabilitățile deja existente, afectând disproporționat sectoarele care depind de interacțiunea directă cu publicul – muzeele, cinematografia, artele spectacolului. Restricțiile impuse au determinat închiderea temporară a instituțiilor de cultură, reducerea drastică a activităților artistice și pierderi economice semnificative pentru specialiștii din domeniul culturii, cu precădere cei din sectorul independent. Pe lângă impactul pe termen scurt și mediu, criza provocată de pandemia COVID-19 a evidențiat provocările și oportunitățile structurale comune pentru domeniul

¹⁸ Legea muzeelor nr. 262/2017, art. 5 alin. (6)

¹⁹ Legea muzeelor nr. 262/2017, art. 5 alin. (6), lit. a) și b)

²⁰ Legea culturii nr. 413/1999, art. 19 alin. (1)

culturii și patrimoniului cultural. Acestea vizează transformarea digitală; necesitatea de a consolida SCC și diversificarea surselor de finanțare; dezvoltarea unei piețe a muncii echitabile și durabile, inclusiv a protecției sociale pentru profesioniștii din SCC; sprijinirea pe scară largă a inovațiilor; punerea în aplicare a tranziției verzi; contribuția la egalitate și diversitate; valorificarea potențialului turistic al Republicii Moldova și stimularea vitalității zonelor rurale și urbane, ș.a.

Fluxul masiv de refugiați din Ucraina din 2022, cauzat de invazia Federației Ruse (care a declanșat cea mai mare strămutare de persoane în Europa după cel de-al Doilea Război Mondial) a reprezentat un test de rezistență pentru Republica Moldova. Spiritul de solidaritate și coeziune socială națională a fost apreciat de întreaga comunitate internațională. Republica Moldova are deja o deschidere fără precedent față de artiștii ucraineni. Mulți dintre acestea s-au încadrat în instituțiile de cultură de aici și creează cu succes. Anul 2023 a fost declarat Anul Culturii Ucrainene în Republica Moldova, pe parcursul căruia au avut loc numeroase evenimente și acțiuni menite să susțină și să încurajeze spiritul ucrainenilor afectați de război.

Cu toate acestea, efectele colaterale ale războiului de agresiune a Federației Ruse împotriva Ucrainei continuă să persiste prin instrumentele războiului hibrid (utilizarea abuzivă a culturii în scopul răspândirii propagandei de război, dezinformarea ș.a.), integrate în narațiuni istorice și identitare pentru justificarea agresiunii și influențării susținerii interne și internaționale.

Conform raportului „Evaluarea sectorului cultural din Republica Moldova în perspectiva elaborării Strategiei pentru cultură și patrimoniu – 2030”²¹, publicat în 2024, precum și urmare a consultărilor cu reprezentanții domeniului culturii și patrimoniului cultural, sectorul cultural din Republica Moldova se confruntă cu provocări majore care subminează dezvoltarea și viabilitatea acestuia pe termen lung. Una dintre problemele identificate vizează **infrastructura culturală insuficient dezvoltată și modernizată** (totalitatea instituțiilor care oferă servicii, produse culturale, spații, edificii ș.a.).

În Republica Moldova, infrastructura fizică culturală actuală a fost edificată până la obținerea independenței, conform necesităților și numărului populației de atunci. La moment însă, migrarea masivă din mediul rural spre centrele urbane și din țară spre exterior are un impact direct asupra viabilității infrastructurii culturale locale. Transformările au loc într-un context de declin demografic accelerat, în care populația țării a scăzut de la 2,84 milioane în 2015 la 2,42 milioane în 2023²². În multe localități din raioanele Sîngerei, Soroca sau Basarabeasca, lipsa publicului și a personalului determină abandonarea treptată a spațiilor culturale sau utilizarea acestora la un randament minim.

În context, se constată discrepanțe semnificative de dezvoltare teritorială privind infrastructura culturală, precum și o fluctuație semnificativă a ofertei și consumului cultural, în special între mediul rural și cel urban. Concentrarea ofertei culturale cu preponderență în unele dintre municipiile și orașele mai dezvoltate ale țării (mun. Bălți, mun. Cahul, mun. Ungheni, ș.a.),

²¹ <https://mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/rap-fin-strat-2030.pdf>

²² https://ro.wikipedia.org/wiki/Demografia_Republicii_Moldova

întreține starea de deteriorare a infrastructurii culturale din mediul rural, precum și menține o înecăitate în accesul la educație și dezvoltare personală.

Cu toate acestea, la nivel local, sunt susținute o serie de inițiative culturale valoroase, precum: expoziții de artă, festivaluri de teatru, spectacole de dans, concerte, ateliere educaționale, lansări de carte, colocvii, schimburi culturale, tabere de creație, precum și evenimente dedicate promovării patrimoniului cultural imaterial. Aceste inițiative contribuie la revitalizarea vieții culturale locale, la implicarea comunității și la consolidarea identității culturale. În domeniul muzicii, se acordă sprijin pentru o varietate de activități concertistice, de la recitaluri solo, concerte simfonice, spectacole corale, până la festivaluri tematice și turnee ale artiștilor autohtoni în străinătate. De asemenea, sunt încurajate concertele dedicate promovării tinerelor talente. Multe dintre aceste proiecte sunt aliniate cu evenimente culturale internaționale de prestigiu, precum Ziua Europei sau Ziua Internațională a Muzicii, și pot fi incluse în circuite internaționale de festivaluri, cu potențial de creștere a vizibilității internaționale a culturii naționale.

În perioada 2022-2024, la nivel național, activitatea instituțiilor de învățământ artistic extrașcolar a rămas constantă, fără variații semnificative în ceea ce privește numărul acestora. În această perioadă, rețeaua instituțiilor de învățământ artistic extrașcolar a cuprins, în medie, 140 de unități, inclusiv 21 de filiale. Structura acestor instituții implică 40 de școli de muzică (dintre care 2 sunt filiale); 60 școli de arte (dintre care 12 sunt filiale); 19 școli de arte plastice (dintre care 7 sunt filiale), cu un număr de 19850 locuri de instruire și cca 2350 cadre didactice.

În anul 2024, învățământul artistic a fost integrat în sistemul general de educație, ca urmare a modificărilor aduse Codului educației nr. 152/2014. În acest context, au fost introduse trei noțiuni noi: „învățământ artistic”, „învățământ artistic specializat” și „învățământ artistic complementar”. Totodată, a fost reglementat statutul instituțiilor de învățământ extrașcolar artistic complementar, reprezentate de școlile de arte – muzică, teatru, arte plastice, dans etc. – care contribuie la formarea și dezvoltarea competențelor artistice în rândul copiilor și tinerilor. În aceste instituții se predau exclusiv discipline de profil artistic, având ca scop dezvoltarea competențelor artistice și culturale ale elevilor cu vârste între 7 și 16 ani. În prezent, învățământul artistic se confruntă cu probleme funcționale nereflectate în cadrul normativ actual. Prin urmare, este necesară actualizarea acestuia în conformitate cu politicile Ministerului Educației și Cercetării, ca urmare a modificărilor aduse Codului educației nr. 152/2014. Școlile de Muzică și de Arte oferă profiluri precum arta muzicală, teatrală și coregrafică, iar Școlile de Arte plastice – cuprind doar profilul artelor plastice. Procesul educațional se desfășoară prin lecții teoretice și practice, individuale și în grup, prin activități precum repetiții, expoziții, vizionări și participarea în colective artistice. Rețeaua menționată reprezintă un pilon important în formarea artistică a tinerei generații și în susținerea educației culturale la nivel local și național.

Totodată, în Republica Moldova, funcționează 51 de uniuni și asociații de creație, toate organizate ca asociații obștești, conform prevederilor Legii nr. 21/2013 cu privire la oamenii de creație și la uniunile de creație și Legii nr. 86/2020 cu privire la organizațiile necomerciale. Totuși, 16 dintre acestea sunt inactive, fapt care denotă lipsa de implicare, precum și dificultăți

de ordin administrativ, organizațional sau financiar. Doar 10 uniuni de creație (Uniunea Artiștilor Plastici, Uniunea Arhitecților, Uniunea Cineaștilor, Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor, Uniunea Designerilor, Uniunea Jurnaliștilor, Uniunea Meșterilor Popolari, Uniunea Muzicienilor, Uniunea Teatrală, Uniunea Scriitorilor) sunt recunoscute oficial ca parteneri strategici ai Ministerului Culturii, ceea ce le oferă prioritate în accesarea resurselor financiare pentru proiecte culturale de importanță națională. Proiectele acestora sunt adesea multianuale, contribuind la stabilitatea și dezvoltarea sectorului cultural. Această situație evidențiază polarizarea între organizațiile culturale active și recunoscute, pe de o parte, și celelalte uniuni, care nu beneficiază de sprijin sistemic și rămân într-o zonă de marginalitate, pe de altă parte. Lipsa unui mecanism eficient de monitorizare și sprijin pentru activarea acestor entități inactive limitează potențialul creativ și diversitatea culturală a țării. În acest context, se impune necesitatea reevaluării criteriilor de finanțare și recunoaștere, precum și elaborarea unor politici de revitalizare a uniunilor inactive, prin formare profesională, consultanță juridică și stimulente pentru inițiative culturale relevante.

Activitatea formațiilor artistice la nivel național reflectă potențialul creativ considerabil al Republicii Moldova, reprezentat de un număr total de 3413 formații artistice active. Totuși, doar 804 dintre acestea dețin titlul onorific de „formație model”, ceea ce reprezintă aproximativ 23,5 % din numărul total. Distincția „model” este acordată formațiilor care se remarcă prin calitatea artistică, nivelul profesional al interpretării, repertoriul reprezentativ și participarea activă la evenimente culturale de amploare. Diferența semnificativă între numărul total de formații și cele recunoscute ca „model” indică existența unui potențial artistic latent, care ar putea fi valorificat prin politici de sprijin, formare continuă și stimulente culturale. Totodată, datele menționate reflectă necesitatea unei dezvoltări strategice a formațiilor artistice, cu accent pe creșterea calității artistice și promovarea formațiilor locale, în special în zonele rurale, unde acestea joacă un rol important în menținerea identității culturale.

Infrastructura culturală existentă este în general învechită, slab dotată și insuficient reabilitată. Tabelul nr. 1 reprezintă evoluția infrastructurii fizice culturale în perioada 2019-2024. Pe parcursul acestei perioade, numărul teatrelor de stat și municipale a rămas același: 12 teatre subordonate Ministerului Culturii, inclusiv Teatrul Național de Operă și Balet „Maria Bieșu” și 5 teatre municipale: Teatrul Național Satiricus „Ion Luca Caragiale” (mun. Chișinău), Teatrul de Păpuși „Guguță” (mun. Chișinău), Teatrul „Veniamin Apostol” (mun. Soroca), Teatrul Municipal „S. Kesea” (mun. Comrat) și Teatrul Național Dramatic „Dumitru Tanasoglu” (mun. Ceadâr-Lunga). În ultimele trei decenii a fost construit doar un singur teatru - clădirea Teatrul Republican Muzical-Dramatic „B. P. Hasdeu”, mun. Cahul²³. Teatrele municipale și trei teatre din subordinea Ministerului Culturii își desfășoară activitatea în clădiri adaptate: Teatrul Național „Eugene Ionesco” – fost cinematograf, Centrul de Cultură și Artă „Ginta Latină” (Teatrul Fără Nume) – fosta clădire a Partidului Comunist al Moldovei, Teatrul „Ion Creangă” – clădire administrativă de la Centrul Internațional de Expoziții „Moldexpo” S.A. și Teatrul „Alexie Mateevici” – fostă instituție medicală. Din 2021 și-a reluat activitatea Teatrul Municipal „S. Kesea” din mun. Comrat. Spațiul teatral a fost adaptat în Casa de

²³ Pentru construcția noului sediu, Guvernul României a oferit un grant nerambursabil în valoare de 800 de mii de euro, iar Republica Moldova a avut o contribuție de 300 de mii de euro.

Cultură din mun. Comrat. De asemenea, în subordinea Ministerului Culturii sunt și patru instituții concertistice: Filarmonica Națională „Serghei Lunchevici”, Organizația Concertistică și de Management Artistic Națională „Moldova Concert”, Palatul Național „Nicolae Sulac”, Sala cu Orgă și Ansamblul Național Academic de Dansuri Populare „JOC”. Clădirea în care, până nu demult a activat Filarmonica Națională a fost dată în exploatare în 1913, având inițial destinația de circ. În 1940 a fost creată instituția Filarmonicii cu sediul în fostul circ. În 1960 au fost efectuate lucrări de reconstrucție a edificiului, fiind schimbat interiorul, cât și exteriorul clădirii: intrarea principală a fost decorată cu o arcadă cu șase coloane, care a conferit clădirii grandoare și solemnitate. Urmare a incendiului din 2020, clădirea Filarmonicii Naționale a fost devastată în proporție de 80%, iar activitatea Filarmonicii a trecut temporar în Sala Palatului Republicii. Cu referire la construcția Palatului Național „Nicolae Sulac”, aceasta s-a finisat în 1974 și a fost transmisă la balanța Ministerului Culturii în 1975, fiind denumită inițial Palatul „Octombrie”. Capacitățile tehnice oferă posibilitatea de montare și prestare a serviciilor artistice pentru spectacole teatralizate și de divertisment, concerte de diferite genuri muzicale. Din anul 1995, aici își desfășoară activitatea Organizația Concertistică și de Management Artistic Națională „Moldova-Concert”.

Tabelul nr. 1. Evoluția infrastructurii culturale în perioada 2019 - 2024

Anul	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Instituții teatral - concertistice	16	16	16	16	16	16
Biblioteci (total)	2674	2655	2632	2600	2563	2544
Biblioteci publice	1324	1317	1305	1295	1290	1285
Muzee	127	130	131	132	132	132

Case de cultură	1216	1197	1194	1194	1187	1183
Instalații cinematografice (la sfârșitul anului)	10	10	10	10	10	10
Total instituții	4043	4008	3983	3943	3908	3 753
Numărul populației, mii pers.	2684,8	2643,7	2626,6	2565,0	2423,3	² 401,2

Sursa: Biroul Național de Statistică

În urma consultărilor publice, cu grupurile țintă, au fost reiterate problemele cu care se confruntă artiștii, liber-profesioniștii, actorii din sectorul cultural independent, lucrătorii din domeniul culturii și reprezentanții societății civile, printre care și insuficiența infrastructurii adecvate pentru desfășurarea activității acestora. Artiștii și colectivele independente se confruntă cu un deficit sever de spații accesibile pentru desfășurarea activităților – fie că este vorba despre ateliere, spații de repetiție, galerii sau scene alternative. Această provocare afectează direct calitatea producțiilor artistice și limitează posibilitatea atragerii unui public constant și divers. Mulți creatori sunt constrânși să lucreze în condiții limitate, fără dotările minime necesare, fapt care determină reducerea capacității de exprimare, colaborare și dezvoltare profesională. Aceasta nu doar limitează sustenabilitatea artiștilor, ci afectează diversitatea culturală și accesul publicului larg la forme artistice inovatoare și emergente.

Infrastructura culturală în mediul rural înregistrează un declin permanent, determinat de reducerea continuă a numărului de biblioteci și a caselor de cultură. Numărul bibliotecilor s-a redus de la 2674 în 2019 la 2544 în 2024, ce constituie o scădere de circa 4,86 %. De asemenea s-a redus și numărul caselor de cultură, de la 1216 - în 2019 la 1183 – în 2024, ce constituie circa 2,71 %. Scăderea numărului de biblioteci și case de cultură în mediul rural din Republica Moldova este un fenomen complex, determinat de migrația și depopularea continuă a satelor, de insuficiența bugetelor locale și de prioritizarea altor nevoi sociale imediate. Mai mult, din 1183 de case de cultură care funcționau în 2024, 1114 activează în localitățile rurale, 365 dintre

acestea necesită reparație capitală, iar 43 sunt avariate (conform situației reflectate în Tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2 Evoluția caselor de cultură în perioada 2019-2024

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Case de cultură (mediul rural)	1143	1127	1123	1120	1120	1114
Necesită reparație capitală	362	350	342	335	347	365
Avariate	44	45	36	36	31	43

Sursa: Biroul Național de Statistică

În ansamblu, numărul instituțiilor de cultură la nivel local s-a redus de la 4043 - în 2019 la 3885 - în 2024, înregistrându-se, astfel, o scădere de 3,91 %. Această scădere are impact nefavorabil asupra potențialului cultural local (comunitățile locale fiind private de oportunitățile de interacțiune socială, exprimare și afirmare identitară).

La nivel național, sectorul editorial din Republica Moldova în ultimii 3 ani își menține o dinamică relativ stabilă, cu un număr constant de 139 de editori activi. Această cifră reflectă o structură editorială modestă, dar funcțională, într-un context în care piața de carte este influențată de factori economici, culturali și demografici. Valoarea anuală a producției editoriale în Republica Moldova constituie cca 98 - 100 milioane lei. Astfel, unui locuitor îi revine cca 40 lei. În România acest indice este egal cu 85 lei, în Ungaria – 400 lei, iar în țările Europei vestice – 1 200 - 1 600 lei pe cap de locuitor.²⁴

Producția de carte autohtonă din Republica Moldova are o cotă relativ mică în volumul pieței de carte, care se comercializează pe teritoriul țării noastre. Editurile din Republica Moldova, care publică anual cca 2 500 de titluri de carte (*dintre care 1785 în l. română, 80 în l. engleză și alte limbi*) nu pot să satisfacă toate cerințele consumatorului/cititorului nostru. Estimările arată că din cca 60 000 de titluri de carte, care se comercializează pe Piața de carte din Republica Moldova, numai 10–15 % sunt titluri publicate de editurile autohtone. Cele mai importante edituri din Republica Moldova exportă în România o bună parte din titlurile sale. În Republica Moldova, cota standard a Taxei pe Valoarea Adăugată (*în continuare - TVA*) reprezintă 20 %. Totuși, pentru anumite produse și servicii culturale, inclusiv producția de carte

²⁴ Studiu de elaborat de Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova, ediția 2024 (în cadrul Concursului proiectelor culturale ale Ministerului Culturii, sesiunea 2024)

și publicațiile periodice, legislația prevede scutiri de TVA fără drept de deducere. Astfel, cărțile, publicațiile periodice, precum și serviciile de editare și cele legate de drepturile de autor și drepturile conexe utilizate în procesul de producție beneficiază de această scutire, indiferent dacă sunt pe suport de hârtie sau în format digital. Măsura în cauză are drept scop susținerea sectorului editorial și încurajarea producției locale de carte.

Cu toate că producția editorială acoperă diverse domenii, precum literatură artistică, manuale, carte științifică, religioasă, pentru copii și tineret etc. nu există o distribuție echilibrată între genuri, iar promovarea autorilor locali rămâne limitată. Ca urmare, sectorul editorial din Republica Moldova rămâne predominant tradițional, cu un accent major pe formatul tipărit și o prezență digitală încă modestă. În ultimii trei ani, au fost înregistrate până la 270 de resurse (anuale, buletine, reviste, ziare), majoritatea publicate în limba română o cifră relativ redusă, din care doar o mică parte sunt disponibile și în format online. Această situație relevă necesitatea acută de editare, publicare și diversificare a ofertei editoriale, atât în formatele, cât și canalele de distribuție. Integrarea tehnologiilor digitale, precum ebook-urile, publicațiile online, audiobook-urile sau platformele de lectură digitală, reprezintă priorități importante pentru adaptarea sectorului editorial la noile obiceiuri de consum cultural. Conform Regulamentului privind selectarea, editarea și achiziția cărții naționale din mijloacele financiare alocate din bugetul de stat, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 256/2013, Ministerul Culturii selectează și susține anual editarea a 80–90 de titluri de carte, achiziționând, în majoritatea cazurilor, câte 300 de exemplare din fiecare titlu. În total, între 20.000 și 25.000 de exemplare sunt distribuite anual, gratuit, bibliotecilor publice, în vederea completării colecției de carte. Totuși, procedura de selecție a titlurilor necesită îmbunătățiri, inclusiv prin consultarea reprezentanților Sistemului Național de Biblioteci și a beneficiarilor, pentru a asigura o mai bună aliniere cu interesele reale ale publicului. De asemenea, numărul de 300 de exemplare per titlu este insuficient pentru a acoperi în mod echitabil necesitățile întregului Sistem Național de Biblioteci.

Un alt exemplu pozitiv îl reprezintă Regulamentul cu privire la mecanismul de finanțare pentru traducerea și editarea cărții în străinătate, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 113/2024, prin care a fost instituit un mecanism transparent de sprijin pentru editarea cărților în format electronic și promovarea autorilor autohtoni pe plan internațional. Impactul acestei acțiuni nu va fi unul imediat, întrucât presupune eforturi susținute și colaborare interinstituțională, precum și strategii de promovare pe termen mediu și lung, adaptate piețelor editoriale externe.

Din perspectiva infrastructurii culturale, singurul segment care a cunoscut o evoluție pozitivă este cel muzeal, numărul muzeelor crescând de la 127 - în 2019 la 132 - în 2024 (Figura nr. 1, Tabelul nr. 1), fapt ce reflectă un interes consolidat pentru conservarea patrimoniului cultural și o implicare punctuală în deschiderea de muzee locale sau tematice. Muzeele activează într-un spectru diversificat: de la istorie și etnografie, până la artă și științe naturale (Tabelul nr. 3). Totuși, dinamica este diferită la nivel regional (Figura nr. 2). În regiunea de nord, numărul muzeelor a rămas constant, cu 19 unități în ambii ani, sugerând o stagnare a dezvoltării instituționale. În regiunea centru s-a înregistrat o creștere ușoară, de la 41 la 42 de muzee (+2,4%), în timp ce regiunea de sud a cunoscut o evoluție mai vizibilă, de la 25 la 28 de muzee,

cea ce corespunde unei creșteri de 12%. Municipiul Chișinău a înregistrat o creștere modestă, de la 12 la 13 muzee (+8,3%), reflectând o consolidare treptată a infrastructurii culturale din capitală. În UTA Găgăuzia, numărul muzeelor a rămas neschimbat -7 muzee, semnalând necesitatea unor intervenții de sprijin pentru revitalizarea sectorului muzeal local.

Figura nr. 1 Harta muzeelor înregistrate în Republica Moldova

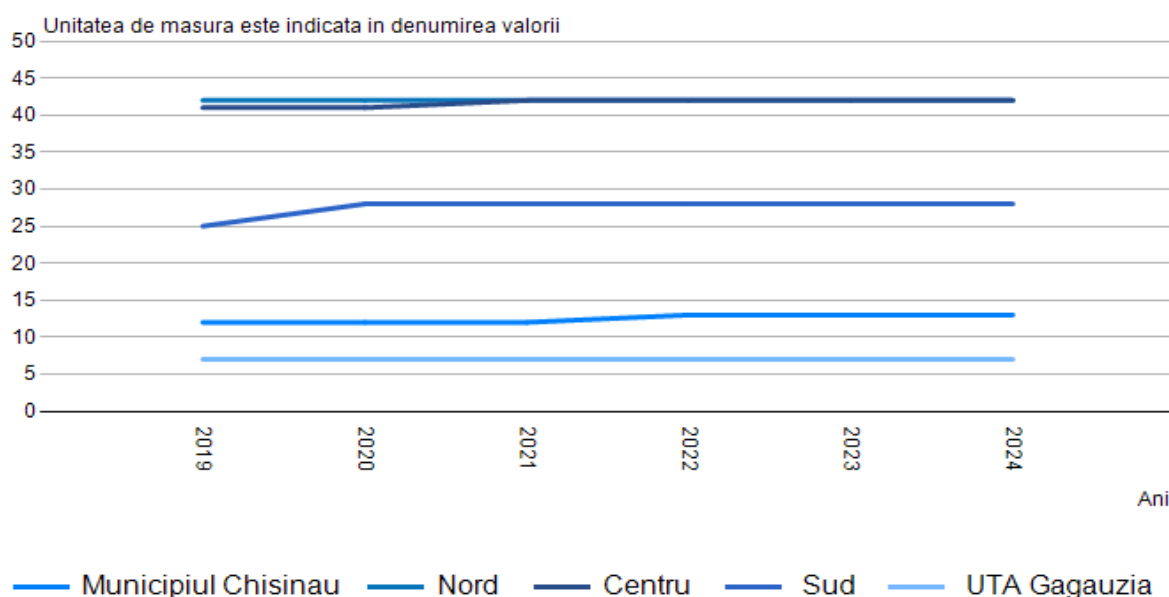
Sursa: Ministerul Culturii [link](#)

Tabel nr. 3 Numărul de muzee total pe țară, ani și indicatori

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Muzee - total	127	130	131	132	132	132
..de istorie	97	100	101	102	102	101
..comemorative	14	14	14	14	14	15
..de studiere a ținutului natal	12	12	12	12	12	12
..de studiere a artelor	2	2	2	2	2	2
..altele	2	2	2	2	2	2

Sursa: Biroul Național de Statistică

Figura nr. 2 Numărul de muzee pe regiuni, ani și indicatori

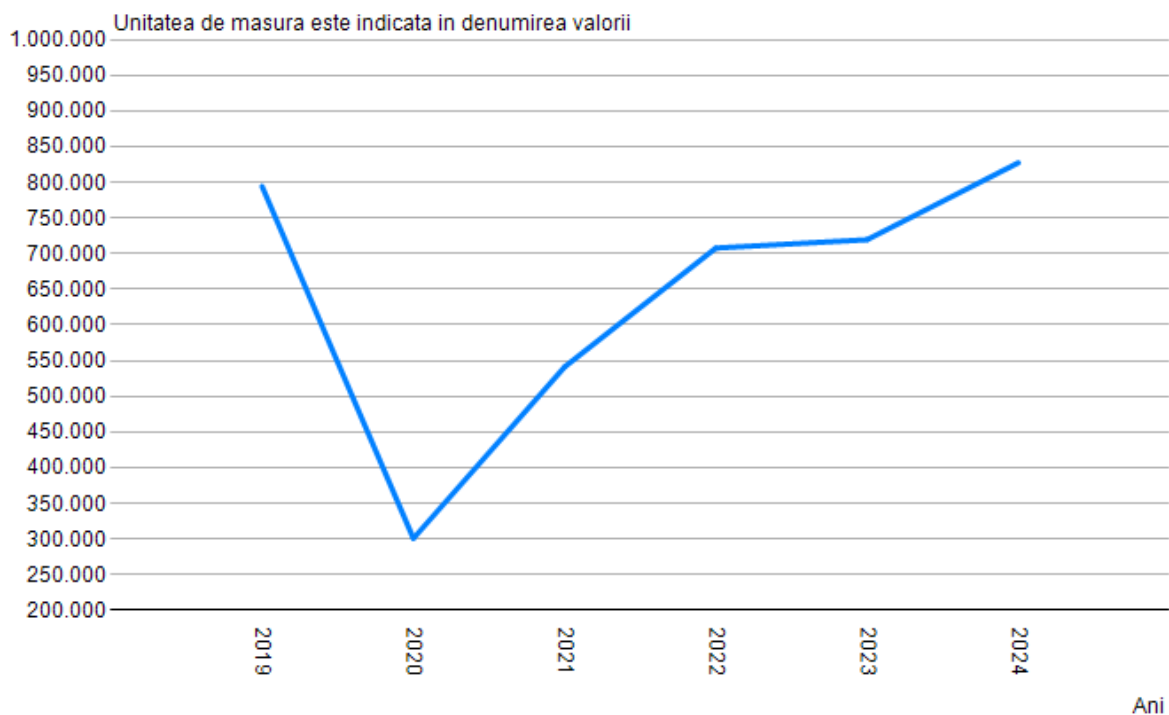

Sursa: Biroul Național de Statistică

Cu toate acestea, doar instituțiile din mun. Chișinău dispun de infrastructuri moderne și resurse adecvate, în timp ce muzeele din teritoriu se confruntă cu lipsă cronică de finanțare, infrastructură și personal calificat.

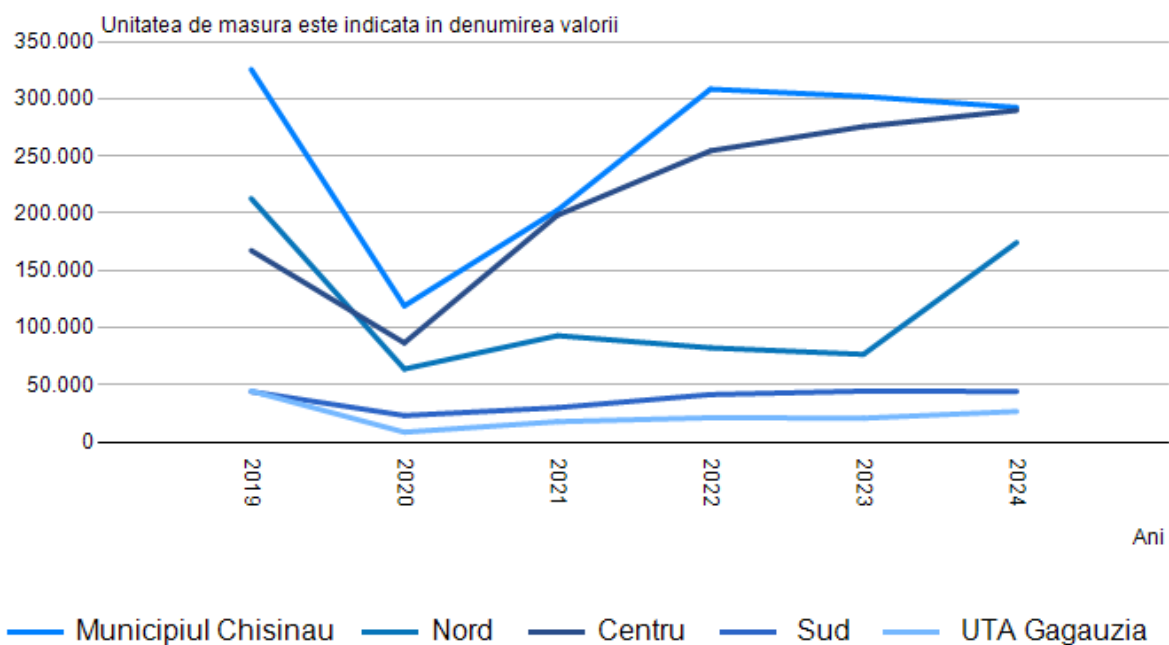
În anul 2024, cele 132 de muzee din țară au fost vizitate de peste 827 247 de persoane (Figura nr. 3), înregistrând o creștere de 8,27 % față de anul 2019 - 794 104 de persoane, fapt ce confirmă interesul publicului și necesitatea continuării investițiilor în modernizarea, digitalizarea și diversificarea serviciilor muzeale. Totuși, distribuția vizitatorilor pe regiuni (Figura nr. 4) evidențiază disparități semnificative. În regiunea de nord, numărul vizitatorilor a scăzut de la 212.780 în 2019 la 174.248 în 2024, ceea ce reprezintă un declin de aproximativ -18,1%, sugerând o posibilă reducere a atractivității muzeelor sau o insuficiență a programelor de mediere culturală în această zonă. În contrast, regiunea centru a înregistrat o creștere spectaculoasă, de la 167.311 vizitatori în 2019 la 289.830 în 2024, ceea ce echivalează cu o creștere de 73,2%, indicând o revitalizare a ofertei culturale și o mobilizare eficientă a publicului. Regiunea de sud a menținut un nivel constant, cu o ușoară creștere de la 43.978 în 2019 la 44.143 în 2024 (+0,37%), ceea ce poate semnala o stagnare a interesului public sau lipsa unor noi atracții muzeale. Municipiul Chișinău a înregistrat o scădere de la 325.553 la 292.398 de vizitatori (-10,2%), un aspect care ar putea fi explicat prin migrarea fluxurilor turistice către alte regiuni sau printr-o saturație a publicului față de oferta existentă. În UTA Găgăuzia, scăderea este mai accentuată, de la 44.482 vizitatori în 2019 la doar 26.637 în 2024 (-40,1%), reflectând vulnerabilitatea instituțiilor culturale din teritorii mai puțin accesibile sau cu resurse limitate. Datele prezentate subliniază nevoia de politici culturale regionale diferențiate, adaptate realităților locale, care să asigure atât echitate în accesul la cultură, cât și dezvoltarea unui public fidel și implicat.

Figura nr. 3 Numărul de vizitatori la muzee, total pe țară, ani și indicatori

Sursa: Biroul Național de Statistică

Figura nr. 4 Numărul de vizitatori la muzee, pe regiuni, ani și indicatori

Sursa: Biroul Național de Statistică

În subordinea Ministerului Culturii se află șapte instituții muzeale: Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Muzeul Național de Artă al Moldovei, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeul Național al Literaturii Române, Muzeul de Istorie a Evreilor din Republica Moldova, Casa-muzeu „A.S. Pușkin” și Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi”. O parte dintre aceste instituții administrează filiale regionale sau case memoriale, contribuind astfel la extinderea rețelei muzeale în teritoriu.

În ultimele două decenii, au fost realizate investiții pentru restaurarea și consolidarea infrastructurii muzeale. Muzeul Național de Artă al Moldovei a fost restaurat cu sprijinul financiar al României, Muzeul Național de Istorie a beneficiat de fonduri bugetare pentru extinderea spațiilor expoziționale, iar Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a finalizat lucrări de reparație capitală a acoperișului. Rezervația Cultural -Naturală „Orheiul Vechi”, cel mai vizitat obiectiv cultural din Republica Moldova, a fost reabilitată prin parteneriate internaționale și beneficiază de infrastructură modernă de vizitare.

Cu toate acestea, persistă carențe structurale în ceea ce privește infrastructura de conservare. Sediile muzeelor naționale, deși parțial restaurate, necesită în continuare surse financiare substanțiale pentru reabilitarea completă, întrucât sunt amplasate în clădiri istorice edificate cu peste un secol în urmă, care prezintă deficiențe funcționale și structurale. Spațiile de depozitare, în special pentru obiectele de importanță culturală, istorică sau științifică excepțională, sunt subdimensionate și nu oferă condiții adecvate pentru protejarea patrimoniului mobil în caz de risc.

În eventualitatea unor situații de urgență precum cutremurele, conflictele armate sau efecte accentuate ale schimbărilor climatice, Republica Moldova nu dispune de infrastructuri specializate pentru conservarea în siguranță a patrimoniului cultural mobil.

Lipsa investițiilor în modernizare, precum și insuficiența personalului de specialitate și a unei viziuni de dezvoltare pe termen lung, determină un randament scăzut al acestor instituții în îndeplinirea funcțiilor educaționale, sociale și economice. În mediul rural, diminuarea continuă a numărului de instituții culturale este mai accentuată (Tabelul nr. 4), limitând semnificativ accesul populației la resurse culturale de bază.

Tabelul nr. 4 Numărul de instituții culturale pe țară, pe indicatori, medii și ani

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Urban	81	70	71	76	71	69
Rural	1135	1127	1123	1118	1120	1114

Sursa: Biroul Național de Statistică

Din 2022, prin intermediul Programului Național de Dezvoltare Locală „Satul European” și „Satul European Express” au fost renovate și dotate cu tehnică necesară 83 de case de cultură, biblioteci publice și școli de artă. În vederea extinderii modernizării instituțiilor culturale, prin intermediul Documentului unic de program pentru anii 2025–2027 sunt prevăzute investiții pentru renovarea a 77 de case de cultură, a 3 școli de arte, 3 biblioteci publice, 1 monument istoric și 4 muzee²⁵. Raportat la necesarul real identificat în teritoriu, intervențiile în cauză acoperă doar o parte din totalul instituțiilor culturale care semnalează deficiențe majore la nivelul bazei tehnico-materiale. Astfel, din cele 1183 de case de cultură existente în anul 2024, 365 necesită reparații capitale, iar 43 sunt în stare avariata (aprox 34,5%). În cadrul Sistemului Național de Biblioteci, din totalul de 2544 de biblioteci, 475 necesită reparații capitale și 25 sunt avariate (aprox. 19,7 %). Totodată, 65 de instituții de învățământ artistic extrașcolar dintr-un total de 119 se confruntă cu probleme similare (aprox. 54,6 %). Aceste date evidențiază clar că nevoile infrastructurii culturale depășesc cu mult capacitatea actuală de intervenție. Lipsa unor spații culturale accesibile fizic, economic și informațional amplifică marginalizarea grupurilor vulnerabile la cultură, educație și participare civică (precum copii din medii defavorizate, persoane cu dizabilități, vârstnici, minorități etnice sau persoane din mediul rural). De asemenea, infrastructura culturală inadecvată echivalează cu negarea indirectă a acestui drept pentru segmente întregi ale populației.

În lipsa intervenției guvernamentale, există riscul degradării infrastructurii culturale, limitării accesului populației la servicii culturale, pierderii personalului calificat și accentuării disparităților între mediul urban și rural. Astfel, continuitatea și extinderea programelor de investiții în cultură nu reprezintă doar o oportunitate, ci o necesitate stringentă. Totodată, includerea unui singur monument istoric în lista obiectivelor finanțate reflectă capacitatea redusă a autorităților publice locale de elaborare și depunere de proiecte de restaurare a patrimoniului construit. Această situație evidențiază necesitatea consolidării sprijinului tehnic și instituțional pentru dezvoltarea proiectelor dedicate patrimoniului istoric, astfel încât, acesta să beneficieze de o atenție adecvată în politicile de investiții publice. Altfel, numeroase bunuri de patrimoniu imobil, inclusiv conace istorice, case tradiționale și alte elemente ale fondului construit vernacular, situri arheologice, monumente comemorative rămân insuficient protejate, restaurante sau valorificate.

În pofida tendințelor de descreștere a infrastructurii culturale fizice, autoritățile publice au inițiat, în ultimii ani, o serie de acțiuni strategice menite să revitalizeze sectorul cultural la nivel local și să îmbunătățească cadrul de funcționare al instituțiilor culturale. Astfel, în perioada 2023-2024²⁶, a fost adoptat Regulamentul de organizare și funcționare a casei de cultură și Regulamentul privind desfășurarea concursurilor pentru identificarea, evaluarea și selectarea proiectelor și programelor locale de dezvoltare culturală²⁷.

²⁵ <https://mc.gov.md/ro/content/guvernul-republicii-moldova-investeste-dezvoltarea-infrastructurii-comunitatilor>

²⁶ aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 83/2023

²⁷ aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 808/2024

Din perspectiva conservării și reabilitării patrimoniului cultural și edificiilor culturale, facilitățile fiscale și vamale prevăzute de cadrul normativ național reprezintă un instrument esențial pentru susținerea proiectelor de restaurare și reabilitare. Conform Hotărârii Guvernului nr. 246/2010²⁸, proiectele de asistență tehnică și investițională aflate în derulare, care cad sub incidența tratatelor internaționale sau a contractelor de stat, beneficiază de scutire de TVA cu drept de deducere pentru livrările de mărfuri și servicii efectuate pe teritoriul țării. Această facilitate fiscală se aplică atât donatorilor, implementatorilor și beneficiarilor, cât și contractorilor și subantreprenorilor implicați direct în realizarea proiectelor, în baza listelor aprobate de Guvern și a documentației justificative. Pentru a asigura transparența și monitorizarea eficientă, toate proiectele eligibile sunt înregistrate pe Platforma pentru Gestionarea Asistenței Externe (AMP), unde sunt introduse datele relevante și se atașează documentele de referință, inclusiv acordurile internaționale, contractele și termenele de referință. Astfel, prezentul mecanism facilitează și contribuie la valorificarea sprijinului extern în vederea reabilitării infrastructurii culturale a Republicii Moldova.

Un aspect sensibil reprezintă accesul deficitar la infrastructura digitală, accentuând inegalitățile culturale și creând riscul apariției unor noi forme de excluziune. Această situație este marcată de faptul că populația în etate (care nu dispune de competențe digitale) atât din mediul urban, cât și cel rural a crescut în ultimii 10 ani: în mediul urban de la 112, 2 mii persoane - în 2014, la 182, 6 mii persoane - în 2024, iar în mediul rural de la 202,8 mii persoane - în 2014 la 254, 6 mii persoane - în 2024²⁹. Pe acest fundal, este esențială o intervenție strategică, coordonată și susținută, care să vizeze reabilitarea, modernizarea și extinderea infrastructurii culturale, cu accent pe incluziunea teritorială, adaptarea la noile tehnologii și integrarea culturii în procesele de dezvoltare locală și regională. În contextul în care, infrastructura digitală este subdezvoltată, este importantă susținerea altor dimensiuni ale ecosistemului digital cultural, cu accent pe următoarele direcții:

- *Alfabetizarea digitală*, atât pentru publicul larg, cât și pentru operatorii culturali, pentru utilizarea eficientă a instrumentelor online, într-o perioadă în care inteligența artificială se conturează ca o tehnologie disruptivă în sectoarele culturale și creative, creând în același timp noi oportunități și provocări;
- *Vizibilitatea online a conținutului cultural național*, prin prezență activă pe rețele sociale, site-uri specializate, platforme de streaming sau comerț electronic;
- *Modele inovatoare de monetizare digitală*, precum crowdfunding-ul, abonamentele digitale, microplățile sau colaborările cu platforme globale, care pot contribui la sustenabilitatea sectorului cultural.

Fără aceste elemente, digitalizarea riscă să devină accesibilă preponderent populației din mediul urban, dar nu o soluție incluzivă pentru dezvoltarea culturală națională.

Un domeniu critic afectat de digitalizare insuficientă este cel muzeal. Multe muzee din Republica Moldova nu dispun de soluții digitale moderne – precum tururi virtuale 3D,

²⁸ Hotărârea Guvernului nr. 246/2010 cu privire la modul de aplicare a facilităților fiscale și vamale aferente realizării proiectelor de asistență tehnică și investițională în derulare, care cad sub incidența tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte sau a contractelor de stat

²⁹ https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/56

cataloage interactive, aplicații educaționale sau sisteme de ghidare digitală – care să permită accesul larg al publicului, în special al celui din zonele rurale sau din diaspora. Această situație limitează nu doar accesibilitatea și atractivitatea muzeelor, ci și capacitatea lor de a răspunde așteptărilor noilor generații de vizitatori, obișnuiți cu experiențe digitale imersive. În plus, absența digitalizării colecțiilor, a documentării 3D, arhivării moderne și a inventarelor digitale ale patrimoniului mobil și imobil reduce capacitatea de reacție în caz de urgență și afectează grav procesele de conservare, protejare și valorificare. Pentru a aborda proactiv aceste riscuri, Republica Moldova ar trebui să elaboreze un cadru național de pregătire pentru situații de urgență și de gestionare a riscurilor pentru patrimoniul cultural, aliniat la standardele internaționale. Acesta ar trebui să includă documentarea digitală sistematică, scanarea 3D și inventarierea prioritară a siturilor și colecțiilor vulnerabile, precum și planuri de depozitare sigură și evacuare a patrimoniului mobil în scenariile de criză. O atenție deosebită trebuie acordată patrimoniului cultural imobil situat în zone seismice și clădirilor istorice predispuse la degradări structurale.

Totodată, digitalizarea patrimoniului cultural imaterial rămâne un domeniu insuficient valorificat. Deși unele instituții au inițiat activități de documentare și arhivare digitală a tradițiilor și meșteșugurilor, aceste inițiative sunt fragmentare și dificil accesibile publicului larg. Lipsa unei platforme digitale naționale, a infrastructurii adecvate și a competențelor tehnice limitează extinderea și utilizarea acestor resurse. Consolidarea eforturilor de digitalizare a patrimoniului imaterial – prin investiții, formare profesională și implicarea comunităților – este fundamentală pentru protejarea și transmiterea acestuia într-o formă accesibilă și durabilă. Platforma digitală națională ar putea fi gestionată în parteneriat cu comunitățile, facilitând documentarea participativă și accesul public la patrimoniul viu. Sunt necesare elaborarea de programe speciale pentru implicarea tinerilor și a populației din mediul rural în conservarea istoriei orale, meșteșugurilor tradiționale și a festivalurilor locale. Eforturile de arhivare conduse de comunități, în special prin intermediul școlilor și organizațiilor neguvernamentale locale, vor fi esențiale pentru transmiterea cunoștințelor între generații.

De asemenea, consolidarea capacităților administrației publice locale (inclusiv a funcționarilor publici), a angajaților din instituțiile culturale publice și a membrilor organizațiilor neguvernamentale, precum și dezvoltarea instituțională a acestora, reprezintă un pilon strategic pentru diversificarea ofertei culturale și creșterea gradului de participare culturală. Demersurile în cauză sunt imperios necesare pentru inițierea de proiecte relevante, construirea de parteneriate sustenabile și extinderea accesului la cultură.

Fenomenul accentuat al depopulării satelor și îmbătrânirea populației rurale afectează grav mecanismele de transmitere intergenerațională a patrimoniului imaterial, contribuind la dispariția treptată a cunoștințelor tradiționale, meșteșugurilor, obiceiurilor și practicilor comunitare. În lipsa unor politici culturale coerente și a programelor de revitalizare adaptate contextului local, riscurile de pierdere ireversibilă a identității culturale sunt considerabile.

Această situație impune necesitatea unei abordări incluzive în vederea promovării integrării persoanelor din zonele rurale și izolate în sectorul cultural, în special a copiilor, tinerilor, a

femeilor, precum și a vârstnicilor, dezvoltând și investind în infrastructuri locale și adaptate, consolidând astfel rolul culturii în dezvoltarea teritorială.

Având în vedere riscurile existente, se derulează totuși inițiative pozitive, care demonstrează potențialul patrimoniului rural ca resursă pentru dezvoltare durabilă. Un exemplu elocvent reprezintă refuncționalizarea construcțiilor tradiționale în scopuri turistice sau educaționale și promovarea valorilor locale prin centre culturale, pensiuni tematice sau muzee comunitare care contribuie la păstrarea identității locale și la dinamizarea vieții culturale. Implicarea activă a vârstnicilor în proiecte culturale în calitate de purtători de memorie și mentori este fundamentală în acest proces, fiind în concordanță cu politicile privind îmbătrânirea activă și coeziunea comunitară.

Patrimoniul rural nu este doar un obiect al conservării, ci reprezintă și un factor cu potențial transformator pentru dezvoltarea locală durabilă. Republica Moldova ar trebui să extindă programele care promovează reutilizarea adaptivă a siturilor de patrimoniu, precum casele tradiționale, muzeele locale și centrele meșteșugărești și să sprijine microîntreprinderile care îmbină obiective culturale și economice, inițiative ce pot consolida identitatea culturală, stimula turismul și susține dezvoltarea teritorială incluzivă.

În context, în lipsa intervențiilor stringente de reabilitare și modernizare a infrastructurii culturale, degradarea infrastructurii existente va fi accelerată: clădirile de patrimoniu, sălile de spectacole, muzeele, bibliotecile, casele de cultură riscă să se deterioreze fizic din cauza lipsei de întreținere, reparație și modernizare. Publicul (în special tinerii) va migra spre alte forme de divertisment mai accesibile sau spre orașe cu infrastructură culturală mai modernă. În consecință, multe obiective culturale ar putea să-și piardă funcționalitatea, fiind închise din motive de siguranță sau ineficiență economică. Lipsa de spații culturale va determina pierderea unor practici tradiționale, a legăturilor intergeneraționale și a simțului de apartenență locală.

Gestionarea patrimoniului cultural național este susținută de o rețea instituțională aflată în subordinea Ministerului Culturii, care include mai multe entități cu atribuții complementare. Institutul Patrimoniului Cultural (*în continuare - IPC*) are un rol central în cercetarea științifică a patrimoniului cultural – mobil, imobil și imaterial. Agenția de Inspectare a Monumentelor Istorice (*în continuare - AIM*) este responsabilă de monitorizarea stării monumentelor și a zonelor lor de protecție, precum și de verificarea conformității intervențiilor. Agenția Națională Arheologică (*în continuare - ANA*) coordonează și efectuează cercetările arheologice preventive și de salvare, asigurând evidența și protecția siturilor arheologice. Serviciul de evidență și circulație a bunurilor culturale mobile (*în continuare - SECBCM*) contribuie la prevenirea traficului ilicit, în cooperare cu autoritățile de control. Centrul Național de Cultură Tradițională (*în continuare - CNCT*) este dedicat identificării, documentării și promovării elementelor patrimoniului imaterial, în colaborare cu comunitățile și purtătorii de tradiții.

Pe lângă instituțiile subordonate Ministerului Culturii, în domeniul patrimoniului cultural activează și mai multe structuri consultative cu rol de expertiză și avizare. Printre acestea se numără: Consiliul Național al Monumentelor Istorice, Consiliul Monumentelor de For Public, Comisia Națională Arheologică, Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului

Cultural Imaterial, Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor și Consiliul de experți pentru evaluarea, omologarea și achiziționarea operelor de artă plastică. Aceste consilii și comisii sprijină procesul decizional în domenii precum protejarea monumentelor, cercetarea arheologică, salvagardarea patrimoniului imaterial și acreditarea muzeelor, contribuind la aplicarea coerentă a politicilor publice în sector.

De asemenea, gestionarea patrimoniului cultural este asigurată de registrele naționale și locale specializate, care constituie instrumente de referință pentru protejarea patrimoniului cultural. Autoritățile publice locale contribuie, la rândul lor, la gestionarea patrimoniului cultural, prin activități ce țin de evidență, întreținere, valorificare și supraveghere a bunurilor culturale de pe teritoriul administrat. Cu toate acestea, capacitatea de intervenție la nivel local este adesea afectată de insuficiența resurselor umane și de lipsa specializării în domeniul patrimoniului cultural, ceea ce reduce eficiența măsurilor de protecție și pune presiune suplimentară pe structurile centrale.

Conform rapoartelor elaborate în cadrul proiectului Twinning „Suport pentru promovarea patrimoniului cultural în Republica Moldova, prin păstrarea și protecția acestuia”³⁰, domeniul patrimoniul cultural național se confruntă cu multiple provocări sistemice ce afectează capacitatea de protecție, conservare și valorificare durabilă. Cadrul normativ și aplicarea acestuia constituie un obstacol semnificativ în eforturile de conservare și valorificare a patrimoniului cultural. Situația este agravată de inconsecvențele dintre reglementările din domeniile conexe, care împiedică aplicarea coerentă a cadrului juridic. În prezent, patrimoniul cultural material este expus unui spectru larg de riscuri, precum degradarea naturală, urbanizarea accelerată și insuficiența intervențiilor specializate. Crizele, provocate de factori naturali sau antropici au evidențiat vulnerabilitățile sistemice ale sectorului și necesitatea unor mecanisme consolidate de evaluare a riscurilor și de intervenție coordonată. Una dintre cauzele fundamentale ale presiunii asupra patrimoniului construit o reprezintă lipsa planurilor urbanistice generale actualizate. Multe localități, inclusiv mun. Chișinău, nu dispun de asemenea instrumente fundamentale de planificare teritorială, ceea ce conduce la dezvoltări urbane necontrolate, afectarea zonelor istorice și emiterea de autorizații fără fundamentare corespunzătoare. În absența unor politici publice bine definite și eficiente, bunurile valoroase riscă să fie pierdute prin acțiuni de vandalism, intervenții neautorizate, distrugerii accidentale sau neglijență.

O provocare semnificativă o constituie percepțiile diferite asupra valorii și semnificației bunurilor culturale, realizate în contexte istorice variate. În lipsa unei viziuni coerente, aceste diferențe pot genera decizii inadecvate de conservare și pot compromite componente semnificative ale fondului construit, inclusiv monumentele de for public și operele comemorative de război, precum și infrastructura culturală existentă. Este necesar ca aceste bunuri să fie evaluate nu doar din perspectiva valorii lor artistice, arhitecturale sau documentare, ci și ca opere realizate de arhitecți, sculptori și creatori care au avut un rol important în conturarea identității culturale și vizuale a comunităților. În acest sens, un instrument fundamental îl constituie Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de

³⁰ <https://mc.gov.md/ro/content/proiectul-ue-twinning>

stat³¹, care asigură evidența bunurilor imobile clasate ca monumente de arhitectură și istorie. Pe lângă acesta, există și registre locale ale monumentelor, gestionate la nivelul unităților administrativ-teritoriale. Complementar, există Registrul național al monumentelor de for public³², care include bunuri imobile opere de artă plastică monumentală, simboluri cu valoare identitară, precum și registrele locale ale monumentelor de for public, gestionate de autoritățile publice locale. Însă, gestionarea deficitară a informațiilor privind bunurile de patrimoniu, în special în cazul monumentelor istorice, afectează capacitatea de protejare eficientă a acestora. Totodată, intervențiile asupra monumentelor istorice sunt îngreunate de lipsa unor metodologii unitare și actualizate privind lucrările de restaurare, conservare sau reabilitare, precum și de absența unor instrumente de sprijin pentru specialiști, cum ar fi ghiduri tehnice, baze de date privind materiale și tehnici tradiționale. Un aspect critic îl constituie lipsa unui sistem funcțional și actualizat de inventariere și documentare a patrimoniului cultural imobil. Fiecare bun de patrimoniu ar trebui să dispună de un dosar individual care să conțină toate datele relevante: istorice, juridice, tehnice, fotografice și de localizare, în conformitate cu bunele practici internaționale. De asemenea nu este stabilită o listă prioritară a monumentelor de importanță strategică care să necesite documentare digitală, scanare 3D sau planuri de intervenție post-dezastru. Aceste deficiențe conturează gravitatea situației, luând în considerare că Republica Moldova se află într-o zonă seismică activă și expusă periodic riscurilor tectonice. Astfel, absența unui cadru operațional coerent pentru salvarea, protejarea și restaurarea patrimoniului în caz de urgență constituie o vulnerabilitate majoră. Protecția patrimoniului cultural în contexte de criză trebuie să devină o prioritate strategică la nivel național. În lipsa acestor evidențe, instituțiile abilitate nu pot interveni eficient, în vederea monitorizării stării bunurilor și prioritizării acțiunilor de conservare și restaurare. Deși există eforturi constante, cadrul instituțional rămâne a fi insuficient dezvoltat. Instituțiile responsabile de protecția patrimoniului cultural se confruntă cu lipsa capacității administrative și financiare, iar fluctuațiile de personal afectează continuitatea proiectelor.

Un domeniu expus în mod particular riscurilor este patrimoniul arheologic, care constituie o componentă fundamentală a memoriei colective și a identității culturale, reflectând continuitatea locuirii umane și evoluția civilizațiilor de-a lungul timpului pe teritoriul național. Un progres semnificativ în consolidarea sistemului de protecție reprezintă instituirea Registrului Arheologic Național³³. Registrul include pentru fiecare sit un cod unic RAN, localizarea administrativă, denumirea, tipologia și datarea estimativă. Harta digitală (Figura nr. 5) aferentă este disponibilă public pe platforma geodata.gov.md, sporind transparența și accesibilitatea informației. În medie, circa 20 de șantiere arheologice sunt deschise anual, majoritatea în regim de cercetare preventivă și salvare, asociată proiectelor de infrastructură. Descoperirile arheologice sunt transmise către muzee, în special la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, conform cadrului normativ în domeniu, însă acest flux constant de bunuri culturale generează o presiune semnificativă asupra capacităților de depozitare și conservare ale instituțiilor muzeale. În absența unei corelări funcționale între ritmul cercetărilor și infrastructura muzeală existentă, există riscul ca obiectele descoperite să fie stocate în condiții

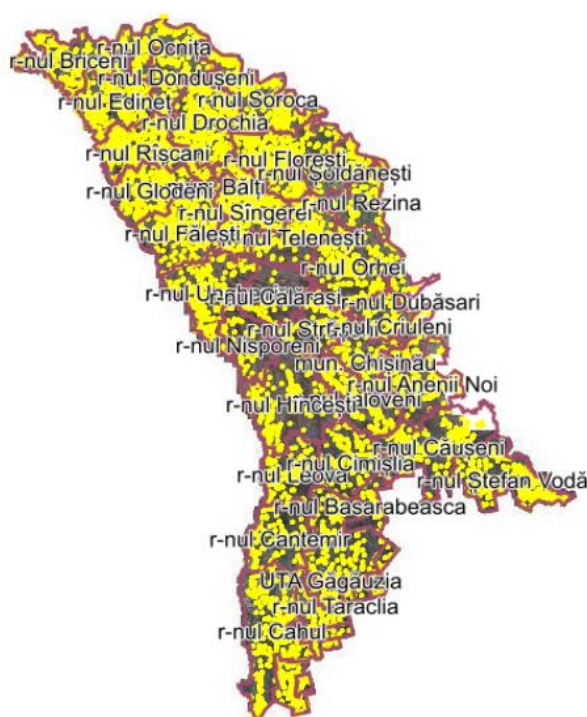
³¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=148719&lang=ro#

³² <https://mc.gov.md/sites/default/files/catalog.pdf>

³³ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143919&lang=ro

improprii, afectând procesul de conservare și valorificare științifică sau expozițională. Totodată, monitorizarea stării siturilor arheologice, nivelul de cercetare și accesibilitatea acestora rămân neuniforme și adesea insuficient documentate. Lipsa unui sistem interinstituțional integrat de evidență geospațială, corelat cu planificarea teritorială, instrumentele de protecție și intervențiile de salvare, reduce capacitatea de reacție în fața presiunilor antropice, precum extinderea urbană, lucrările edilitare sau practicile agricole intensive.

Figura nr. 5 Harta siturilor arheologice din Republica Moldova

Sursa: Agenția Națională Arheologică [link](#)

Un risc semnificativ în domeniul patrimoniului cultural mobil îl constituie traficul ilicit de bunuri culturale, ce afectează atât proprietatea publică, cât și pe cea privată. Consolidarea cooperării interinstituționale între muzee, autoritățile vamale, poliție și sistemul judiciar este esențială. Este oportună inițierea dezvoltării unor mecanisme de avertizare timpurie și asigurarea interoperabilității registrelor naționale ale patrimoniului cu sistemele de control la frontieră și cele de aplicare a legii. De asemenea, adoptarea unor instrumente de analiză a provenienței susținute de inteligență artificială, utilizarea aplicației INTERPOL ID-Art și integrarea unor platforme internaționale precum listele roșii ICOM ar putea îmbunătăți semnificativ eforturile de detectare și recuperare. Campaniile de informare publică și instruire a personalului trebuie extinse corespunzător.

În pofida provocărilor persistente, în perioada 2023–2025 au fost înregistrate progrese importante în consolidarea cadrului instituțional și normativ. La sfârșitul anului 2023 a fost creat SECBCM, cu atribuții privind evidența circulației și prevenirea traficului ilicit. În anul 2025 au fost aprobate modificări substanțiale la Legea nr. 280/2011 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, care aliniază legislația națională la prevederile Directivei UE 2014/60 privind restituirea bunurilor culturale exportate ilegal. Totodată, SECBCM derulează acțiuni de consolidare a capacității instituționale, precum cursuri de instruire pentru funcționari vamali și un program de microcalcificare în managementul patrimoniului cultural mobil, destinat specialiștilor din sectorul public și privat, contribuind la profesionalizarea actorilor implicați și la îmbunătățirea cooperării operative. Mai mult, Republica Moldova participă activ la inițiativele internaționale, organizate sub egida UNESCO, dedicate combaterii traficului ilicit. Totodată, la nivel național au fost instituite instrumente de evidență relevante: Registrul patrimoniului cultural național mobil³⁴, Registrul patrimoniului muzeal mobil³⁵ și Registrul bunurilor culturale distruse, furate, dispărute, scoase sau introduse ilegal în Republica Moldova, precum și a celor recuperate³⁶. Aceste registre contribuie la monitorizarea și protecția bunurilor culturale mobile și pot sprijini identificarea timpurie a riscurilor.

Deși Republica Moldova dispune de un cadru legal armonizat cu standardele europene³⁷, fenomenul rămâne insuficient documentat, iar datele statistice sunt limitate. Mecanismele de cooperare interinstituțională sunt încă în formare, iar lipsa unor baze de date integrate și a unor protocoale clare de alertă timpurie limitează eficiența intervențiilor. Combaterea eficientă a traficului ilicit impune dezvoltarea unor instrumente moderne de monitorizare, instruirea continuă a personalului și creșterea gradului de conștientizare în rândul comunităților.

Provocările actuale reclamă o abordare transversală, integrată și multidisciplinară, orientată nu doar spre conservare, ci și spre utilizarea patrimoniului cultural ca resursă pentru dezvoltare durabilă și coeziune socială. Patrimoniul cultural imaterial joacă un rol important în consolidarea identității comunitare, în promovarea diversității culturale și în facilitarea dialogului între generații și grupuri sociale. În acest sens, modificările aduse Legii nr. 58/2012 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial reprezintă un pas important în consolidarea sistemului național de salvagardare. Prin introducerea registrelor teritoriale, clarificarea competențelor instituționale și alinierea cadrului legislativ la standardele UNESCO și ale UE, noul cadru oferă o bază solidă pentru protejarea, transmiterea și valorizarea acestui patrimoniu în strânsă legătură cu comunitățile. Accentul pus pe participare locală, recunoașterea purtătorilor de tezaur viu și profesionalizarea experților reflectă o abordare sustenabilă, adaptată realităților contemporane. Consolidarea rolului instituțiilor cu atribuții în domeniu este fundamentală. MC, prin Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial și CNCT, asigură coordonarea strategică, iar autoritățile locale și instituțiile de cultură sunt responsabile de identificarea, transmiterea și promovarea elementelor de

³⁴ https://secbcm.gov.md/catalog-online?fltr_eq_extra_5=1

³⁵ <https://secbcm.gov.md/catalog-online>

³⁶ https://secbcm.gov.md/catalog-online?fltr_relval_specification22511=882005,882004,882006,882007,882008&fltr_wrong_lost=1

³⁷ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=148798&lang=ro#

patrimoniul. IPC recent trecut în coordonarea Ministerului Culturii, are un rol important în cercetarea patrimoniului cultural, activitatea sa fiind finanțată de Ministerul Educației și Cercetării. MC urmărește restructurarea IPC pentru a-l implica mai activ și direct în protejarea și valorificarea patrimoniului cultural național.

Un instrument fundamental pentru vizibilitatea și salvagardarea acestui domeniu îl constituie Registrul național al patrimoniului cultural imaterial³⁸, care include elemente precum practici sociale, ritualuri, meșteșuguri tradiționale și expresii orale, transmise din generație în generație. Actualizarea și valorificarea acestui registru, în cooperare cu purtătorii de tradiții și comunitățile locale, este imperioasă pentru integrarea patrimoniului viu în strategiile culturale, educaționale și de dezvoltare locală.

Cooperarea insuficientă între autoritățile publice centrale și locale, precum și între instituțiile publice și organizațiile din domeniul patrimoniului, cercetării și educației, precum și lipsa măsurilor de conservare condiționează intervenții inadecvate și pierderea unor repere identitare importante pentru comunități. În consecință, instituțiile devin vulnerabile în fața disfuncționalităților administrative și a lipsei de finanțare, iar societatea este privată de beneficii culturale, educaționale și economice esențiale. Patrimoniul cultural riscă, astfel, să fie perceput preponderent ca o povară decât ca valoare culturală și resursă importantă de dezvoltare a economiei. Resursele financiare alocate protejării patrimoniului cultural sunt insuficiente, iar gestionarea acestora rămâne inefficientă. Investițiile private sunt rare, fiind descurajate de ambiguitățile cadrului normativ. În același timp, lipsa unor mecanisme clare de sancționare a actelor de vandalism sau distrugere contribuie la agravarea stării patrimoniului cultural. Conștientizarea scăzută a valorii patrimoniului cultural în rândul comunităților locale favorizează neglijența, iar implicarea publicului în inițiative de conservare este redusă. Deși există unele emisiuni TV (precum „Moldova de Patrimoniul”, „Cultura Azi”) și podcasturi („Istoria Moldovei”, MoldArte Podcast) care contribuie la promovarea patrimoniului cultural, aceste inițiative sunt sporadice și nu sunt integrate într-o politică publică susținută de educație și comunicare culturală. Într-un context în care consumul de conținut cultural prin medii digitale este în continuă creștere, absența unei strategii unitare de comunicare publică diminuează impactul inițiativelor existente de promovare a patrimoniului cultural. Lipsa unor politici eficiente de motivare a participării civice determină scăderea interesului pentru protejarea patrimoniului, afectând identitatea culturală națională.

Educația privind patrimoniul cultural începe din școală, unde se formează atitudinile, valorile și interesul față de moștenirea culturală. În învățământul general, patrimoniul este abordat transversal prin discipline precum istoria, educația civică sau geografia. Un exemplu relevant este Programul opțional „Descoperă Moldova”, destinat claselor liceale, care include o unitate tematică dedicată patrimoniului cultural național și contribuie la conștientizarea valorilor culturale în rândul elevilor. Acest cadru poate fi consolidat prin extinderea conținuturilor și a metodelor interactive de predare, precum și prin implicarea elevilor în proiecte educaționale cu componentă locală sau comunitară.

³⁸ <https://mc.gov.md/content/registrul-national-al-patrimoniului-cultural-imaterial>

În învățământul profesional tehnic, Centrul de Excelență în Construcții din mun. Chișinău, alături de școli profesionale, precum Școala Profesională nr. 7, Școala Profesională nr. 3 ș.a., contribuie la formarea tehnicienilor și muncitorilor calificați în meserii legate de lucrări de construcție și reabilitare. Aceste instituții pot sprijini dezvoltarea de competențe orientate spre intervenții compatibile cu valorile patrimoniului construit, prin actualizarea curriculară și introducerea unor module aplicate în domeniul restaurării, în parteneriat cu instituțiile de specialitate.

În învățământul superior, pregătirea profesională în domeniul patrimoniului este asigurată prin diverse programe ce oferă o bază de competențe relevante, cu perspective de extindere și aprofundare. La Universitatea Tehnică a Moldovei, în cadrul Facultății de Urbanism și Arhitectură, viitorii arhitecți studiază inclusiv disciplina restaurării patrimoniului construit. Facultatea Construcții, Geodezie și Cadastru contribuie prin activități de cercetare și proiecte privind integrarea patrimoniului arhitectural în dezvoltarea teritorială.

Universitatea de Stat din Moldova oferă un program de masterat în managementul patrimoniului cultural, prin Facultatea de Istorie și Filosofie. Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” integrează patrimoniul istoric și turismul cultural în oferta sa educațională, iar Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice pregătește artiști plastici și sculptori cu potențial de implicare în lucrări de intervenții la componentele artistice ale patrimoniului imobil. Totuși, în prezent, în Republica Moldova nu există programe de licență dedicate restaurării bunurilor culturale, cum ar fi picturi, obiecte de artă decorativă sau alte bunuri muzeale, ceea ce limitează formarea specialiștilor necesari pentru conservarea și restaurarea patrimoniului mobil.

La fel, și în domeniul arheologiei se resimte un gol major în formarea academică, în prezent, în Republica Moldova nu există un program de licență dedicat acestei specializări. Având în vedere amploarea patrimoniului arheologic național și riscurile semnificative generate de săpături ilegale, construcții neautorizate, absența unei pregătiri academice de bază limitează grav capacitatea statului de a proteja, cerceta și valorifica acest patrimoniu.

În prezent, formarea dedicată restaurării poate fi consolidată prin dezvoltarea unor programe de formare continuă adresate arhitecților licențiați care doresc să obțină atestarea profesională prevăzută de legislație, necesară pentru elaborarea documentațiilor tehnice privind intervențiile asupra monumentelor istorice.

Un factor important care influențează dinamica formării profesionale în acest domeniu îl constituie numărul relativ redus de tineri care aleg aceste specializări, ceea ce limitează posibilitatea lansării unor programe de studii dedicate. Pentru a răspunde mai eficient cerințelor sistemului de protejare și valorificare a patrimoniului cultural, este importantă consolidarea cooperării dintre instituțiile de învățământ, autoritățile publice și instituțiile culturale. Dezvoltarea programelor de formare continuă, inclusiv în parteneriat cu actori internaționali, poate sprijini perfecționarea profesională în domeniu, contribuind la îmbunătățirea intervențiilor asupra patrimoniului cultural și la aplicarea coerentă a politicilor publice. În situația unei neintervenții corespunzătoare, deprofesionalizarea sectorului patrimoniului este

inevitabilă, din cauza migrării specialiștilor și lipsei formării profesionale în restaurare/conservare.

Dezvoltarea sectorului educației artistice reprezintă o prioritate a Ministerului Culturii în virtutea importanței acesteia pentru dezvoltarea creativității și inovării, promovarea diversității culturale, formarea publicului tânăr, pregătirea pentru profesii artistice și creșterea accesului și participării la viața culturală. Educația facilitează și schimburile interculturale, prin învățarea limbilor străine, prin mobilitatea cadrelor didactice și a elevilor sau studenților, prin programe și activități care informează asupra patrimoniului cultural european. Programul *Erasmus +* al UE oferă oportunități în acest sens, sprijinind acțiuni legate de educație, formare profesională și tineret. Spre exemplu, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice a semnat în ultimii ani, aproximativ 11 acorduri bilaterale Erasmus+, facilitând mobilitatea studenților și profesorilor cu universități precum Conservatoriul Tartini din Trieste, Italia, Universitatea din Rzeszów din Polonia, Universitatea din Málaga, Spania ș.a.

Astfel, fără o intervenție din partea statului, gestionarea defectuoasă a patrimoniului cultural va duce la pierderi ireversibile, atât materiale (clădiri, artefacte), cât și simbolice (patrimoniul imaterial, memorie colectivă, identitate). Problema nu este doar culturală, ci și strategică, cu implicații în turism, educație, economie și imagine internațională. Lipsa de intervenție va determina creșterea numărului de monumente în stare avansată de degradare sau colaps, mai ales în zonele rurale și orașele mici. În consecință, costurile pentru eventuale restaurări viitoare vor crește din cauza agravării stării tehnice și a pierderii autenticității. Totodată, valoarea economică și turistică a patrimoniului va fi diminuată considerabil, patrimoniul nevalorificat rămânând o resursă latentă, fără impact pozitiv asupra dezvoltării locale.

O altă provocare în sectorul cultural este reprezentat de **capitalul uman**, care se confruntă cu o serie de probleme interconectate ce afectează dezvoltarea sectorului. Salariile din acest domeniu sunt printre cele mai mici de pe piața muncii, ceea ce face ca profesiile conexe culturii și patrimoniului cultural să fie mai puțin atractive, în special pentru tinerii specialiști.

Conferința Generală UNESCO reunită la Belgrad în perioada 23 septembrie - 28 octombrie 1980 a formulat un set de recomandări pentru statele membre cu privire la Statutul Artistului în societate. În context, statele membre UNESCO trebuie să încurajeze, încă de la vârste fragede și în cadrul școlii măsuri care să fortifice respectul pentru creația artistică, descoperirea și dezvoltarea vocațiilor artistice. De asemenea, ar trebui să se țină cont de faptul că pentru a fi eficientă, stimularea creativității artistice presupune asigurarea pregătirii profesionale necesare pentru ca talentele să poată produce lucrări de o calitate remarcabilă. Guvernele ar trebui să promoveze și să protejeze statutul artiștilor, considerând activitatea artistică, inclusiv inovarea și cercetarea, ca un serviciu pentru comunitate.

În Republica Moldova, artiștii, liberii profesioniști, actorii din sectorul cultural independent, și lucrătorii culturali nu dispun de un sistem eficient de asigurări sociale sau de protecție a securității sociale, datorită lipsei unui statut juridic specific, ceea ce îi face vulnerabili la incertitudinile economice și sociale. Acest aspect impune necesitatea stringentă de ajustare a

cadrului normativ național la standardele internaționale privind securitatea socială a artiștilor și a lucrătorilor culturali.

Potrivit aceluiași Raport³⁹ în perioada 2015-2024, domeniul servicii în tehnologia informațională reprezintă domeniul cu cele mai salariile, în timp ce domeniul culturii, alături de domeniile conexe serviciilor de alimentație și agricultură continuă a fi printre cele mai slab plătite.

Tabelul nr. 5. Câștigul salarial mediu brut în perioada 2019 - 2024

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Salariul mediu pe activități economice, lei	6010,1	6616,8	7634,8	8899,6	12 209,2	14096,7
Activități de servicii în tehnologia informației, lei	21463,6	24044,0	30971,9	37115,4	43 362,0	42711,0
Activități de creație și interpretare artistică, lei	4929,4	5403,4	5778,2	6631,5	8 332,3	9560,3
Activități ale bibliotecilor, arhivelor, muzeelor și alte activități culturale, lei	4800,7	5359,1	5974,2	7073,4	8 408,6	9512,4
Activități de producție cinematografică, video și de programe de televiziune, lei	8388,1	7253,7	10109,1	10852,4	11 322,3	13519,7

³⁹ Raportul „Evaluarea sectorului cultural din Republica Moldova în perspectiva elaborării Strategiei pentru cultură și patrimoniu – 2030”

Deși se observă o creștere a salariului mediu pe economie pentru perioada 2019-2024, de la 6010,1 lei la 13700 lei (Tabelul nr. 5), salariile în domeniul culturii continuă să rămână printre cele mai joase pe economie. Ritmul lent de creștere a salariilor și lipsa unor stimulente financiare determină fenomenul de „îmbătrânire” a personalului din instituțiile de cultură și patrimoniu, punând presiune asupra capacității sectorului de a se adapta la schimbările rapide ale societății și tehnologiei. În același timp, mobilitatea redusă a angajaților din sectorul cultural subliniază nevoia stringentă de formare profesională continuă pentru a preveni stagnarea și a menține echipele competitive și flexibile. Profesioniștii din sectoarele culturale și creative au nevoie de o gamă largă de competențe digitale, tradiționale, transversale și specializate. Totodată, formarea profesională în domeniul restaurării monumentelor istorice este aproape inexistentă, iar acest lucru afectează grav capacitatea sectorului de a revitaliza patrimoniul cultural național.

Un alt aspect important reprezintă accesibilitatea redusă a populației din mediul rural la serviciile culturale, unde instituțiile de cultură și de patrimoniu se confruntă cu dificultăți economice, iar migrația internă determină închiderea acestora. Astfel, interacțiunile culturale în aceste comunități sunt limitate, iar cheltuielile pentru consumul cultural sunt extrem de mici.

În același timp, nivelul scăzut de informare a angajaților din sector cu privire la politicile implementate de autorități pentru dezvoltarea personalului creează dificultăți în eforturile de îmbunătățire a managementului cultural. De asemenea, există un deficit major de cunoștințe și abilități în domeniul managementului culturii, fapt ce subliniază necesitatea unor programe educaționale și de formare adaptate pentru sprijinirea dezvoltării acestui sector. Sunt esențiale inițiativele pentru susținerea colaborării culturale între diverse regiuni, cum ar fi Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia (în continuare - *UTA Găgăuzia*) și localitățile din stânga Nistrului în vederea fortificării coeziunii sociale și asigurării accesului echitabil la resursele culturale. Un aspect critic este și lipsa specialiștilor acreditați în domeniul arheologic, ceea ce limitează cercetările și protejarea patrimoniului arheologic național.

Fără intervenție guvernamentală sistematică (prin politici de resurse umane, salarizare, formare, stimulente pentru tineri și mobilitate profesională), capitalul uman din domeniul culturii și patrimoniului cultural riscă o criză ireversibilă. Aceasta ar presupune scăderea atractivității sectorului cultural ca domeniu de carieră, în special pentru tineri, din cauza salariilor mici, lipsei de stabilitate și perspectivelor limitate. Fără o strategie clară de înlocuire sau formare de noi specialiști, îmbătrânirea personalului din instituțiile culturale publice (muzee, biblioteci, teatre), precum și reducerea competitivității culturii și patrimoniului național în plan internațional, este inevitabilă din lipsa unui corp profesionist de operatori culturali, pregătiți pentru cooperări și mobilități globale.

Potrivit Raportului final al Laboratorului Internațional „Noi perspective asupra designului instituțional al finanțării publice pe bază de proiect pentru cultură în țările Parteneriatului Estic” (2022)⁴⁰, **insuficiența finanțării culturii și a patrimoniului cultural** reprezintă una dintre

⁴⁰ <https://drive.google.com/file/d/1TivL8v8TGvSexhDLgvxPLfEMrHocC6b0/view>

cele mai mari provocări pentru cele două domenii, în raport cu competențele atribuite instituțiilor culturale, nivelul de degradare a monumentelor istorice și infrastructurii culturale în general. Conform rapoartelor Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (în continuare - OCDE), susținerea financiară a culturii și a sectorului cultural independent în statele membre ale UE implică o abordare complexă și diversificată, care combină diverse mecanisme publice, private și mixte⁴¹. La nivel european, finanțarea publică rămâne un pilon fundamental în sprijinirea culturii. Astfel, statele membre UE alocă fonduri sub formă de granturi, subvenții și facilități fiscale pentru instituțiile culturale, artiști și întreprinderile creative. Cu toate acestea, OCDE atenționează asupra tendinței de scădere a cheltuielilor bugetare pentru serviciile culturale, acestea ajungând în medie la doar 1,2 % din totalul cheltuielilor publice în țările membre⁴². În acest context, OCDE recomandă abordarea culturii ca o investiție strategică în dezvoltarea economică și socială, nu doar ca o cheltuială.

La nivel supranațional, programul „Europa Creativă” al UE reprezintă un mecanism esențial de sprijinire a sectoarelor culturale și creative⁴³. Programul a fost lansat în anul 2014 și continuă pentru perioada 2021–2027, cu un buget total de 2,44 miliarde de euro. Programul finanțează inițiative variate în domenii, precum artele spectacolului, artele vizuale, literatura, conservarea patrimoniului cultural și industria audiovizuală. Structurat în trei componente principale, programul alocă cel puțin 33 % din buget subprogramului „CULTURA”, finanțând proiecte ce vizează cooperarea transfrontalieră, traducerea literară și dezvoltarea rețelelor culturale europene. Subprogramul „MEDIA”, beneficiind de minimum 58 % din resurse, urmărește consolidarea industriei audiovizuale prin sprijinirea activităților de dezvoltare, distribuție și formare profesională în domeniul cinematografiei. Componenta intersectorială, care beneficiază de până la 9 % din buget, încurajează colaborarea între diverse sectoare culturale și creative, incluzând proiecte precum laboratoarele de inovare creativă („Creative Innovation Labs”), destinate promovării soluțiilor digitale inovatoare și interdisciplinare.

Mai mult, OCDE subliniază importanța investițiilor private și a modelelor hibride de finanțare pentru susținerea domeniului cultural⁴⁴. Parteneriatele public-private, contribuțiile filantropice și mecanismele financiare inovatoare, precum finanțarea combinată, sunt utilizate tot mai frecvent pentru a diversifica sursele de finanțare. Aceste modele nu doar completează finanțarea publică, ci și stimulează o implicare sporită din partea entităților private în dezvoltarea culturală.

La nivel european, Euroimages reprezintă unul dintre principalele instrumente de sprijin pentru dezvoltarea industriei cinematografice, oferind o platformă de cooperare între statele membre ale Consiliului Europei⁴⁵. Fondul are ca obiectiv consolidarea coproducției internaționale și promovarea diversității culturale în domeniul audiovizual, acordând sprijin financiar proiectelor de lungmetraj de ficțiune, documentar și animație. Pentru țările cu industrii cinematografice emergente, precum Republica Moldova, apartenența la Euroimages oferă

⁴¹ https://www.oecd.org/en/publications/the-culture-fix_991bb520-en.html

⁴² <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2022/06/note-to-journalists--culture--english-.html>

⁴³ https://www.oecd.org/en/publications/the-culture-fix_991bb520-en.html

⁴⁴ <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/culture-creative-industries-and-sports/cultural-and-creative-sectors.html>

⁴⁵ <https://www.coe.int/en/web/eurimages>

oportunități importante de internaționalizare a producției naționale și de atragere a resurselor externe în vederea realizării unor proiecte ambițioase, cu potențial de circulație pe piețele europene.

În plan național, finanțarea sectorului cinematografic este reglementată prin Hotărârea Guvernului nr. 846/2015⁴⁶, care stabilește cadrul legal pentru sprijinirea producției și coproducției audiovizuale autohtone. Sistemul de finanțare funcționează pe baza unui concurs anual, desfășurat în condiții de transparență și competitivitate, adresându-se proiectelor cinematografice destinate atât pieței locale, cât și celei internaționale. Până în prezent, acest mecanism a permis finanțarea a 95 de filme, contribuind la diversificarea ofertei cinematografice și la profesionalizarea sectorului. Cu toate acestea, accesul limitat la surse alternative de finanțare și dimensiunea restrânsă a pieței interne rămâne o provocare majoră.

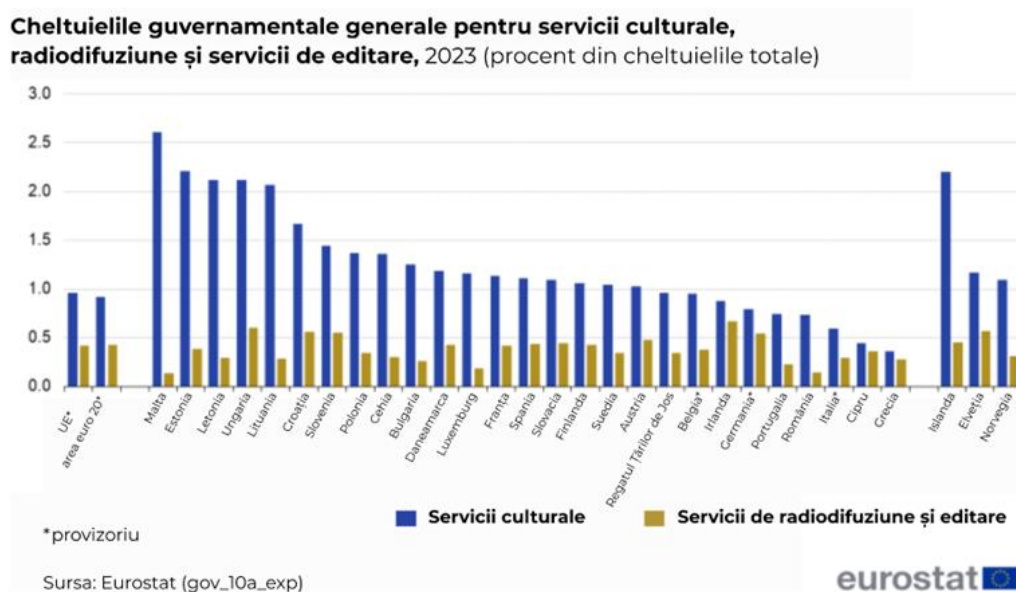
Cultura este esențială în promovarea inovației și stimularea creșterii economice. Mai mult, politicile care susțin participarea culturală au potențialul de a consolida coeziunea socială, a încuraja incluziunea și implicarea comunitară, în special în regiunile defavorizate sau marginalizate. Raportul OCDE dedicat regiunilor ultraperiferice ale UE ilustrează modul în care proiectele culturale pot dinamiza dezvoltarea locală, contribuind la promovarea turismului, conservarea patrimoniului cultural și crearea de noi locuri de muncă⁴⁷.

Cota parte a alocațiilor pentru serviciile culturale în PIB repartizate pe țările UE sunt prezentate la Figura 6. În perioada 2015-2023, ponderea cheltuielilor pentru cultură în totalul cheltuielilor publice generale s-a menținut, în medie, în jurul valorii de 1,0 % în statele membre ale UE. În anul 2023, cheltuielile publice generale ale UE pentru servicii culturale au însumat 81,1 miliarde euro, reprezentând 1,0 % din totalul cheltuielilor publice.

⁴⁶ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145411&lang=ro#

⁴⁷ <https://www.oecd.org/en/about/directorates/centre-for-entrepreneurship-smes-regions-and-cities.html>

Figura 6. Cheltuielile bugetare generale pentru servicii culturale, radiodifuziune și servicii de editare 2023 în statele membre UE

Sursa: Eurostat (gov_10a_exp)

Finanțarea culturii în Republica Moldova este asigurată din mai multe surse, printre care bugetul de stat, bugetele locale, programe și granturi internaționale, sponsorizări private, precum și veniturile generate de activitățile culturale.

Bugetul de stat reprezintă una din principalele surse de finanțare a culturii. Cheltuielile bugetului de stat pentru servicii în domeniul culturii reprezintă resursele financiare alocate de către stat pentru susținerea și dezvoltarea sectorului cultural. Aceste cheltuieli acoperă diverse aspecte ale vieții culturale, cum ar fi susținerea instituțiilor culturale, desfășurarea proiectelor artistice și culturale, inclusiv producția de filme, expoziții de artă, festivaluri, concerte și alte evenimente culturale, conservarea și restaurarea patrimoniului, programe de educație culturală și sprijin pentru artiști. Cheltuielile bugetului de stat pentru cultură reflectă angajamentul statului față de dezvoltare și susținerea sectorului cultural, recunoscând importanța acestuia în dezvoltarea sustenabilă.

În comparație cu anul 2015 (202,6 mln lei), cheltuielile pentru servicii în domeniul culturii, conform datelor Ministerului Finanțelor, au crescut nominal până în anul 2024 (proiect) cu 170,0 % (546,2 mln lei). Cea mai mare creștere a fost înregistrată în 2023 – cu 20,0 %. Însă cota parte a serviciilor în domeniul culturii, comparativ cu totalul cheltuielilor bugetului de stat, a revenit în 2024 la același nivel ca în 2016 – 0,7 %.

Totuși, lipsa mecanismelor de participare comună ale autorităților publice de diferite nivele în procesul de finanțare a culturii, determină ineficiența distribuirii fondurilor. În plus, există o nevoie urgentă de dezvoltare a unor structuri intermediare independente și de creare a mecanismelor de parteneriate public-private, care să permită o finanțare mixtă, capabile să

sprijine atât sectorul cultural, cât și protejarea patrimoniului cultural. Susținerea financiară a culturii și patrimoniului cultural din surse diferite decât resursele bugetare este foarte scăzută, iar participarea populației în finanțarea acestora rămâne limitată. De asemenea, mecanismele de evaluare a eficienței utilizării fondurilor destinate culturii și patrimoniului cultural sunt aproape inexistente, ceea ce face dificilă monitorizarea și optimizarea cheltuielilor. În acest context, este necesară o abordare integrată și eficientă a finanțării pentru asigurarea dezvoltării echilibrate a sectorului cultural și o protecție corespunzătoare a patrimoniului cultural național.

În Republica Moldova nu există un mecanism funcțional care să permită reinvestirea directă a veniturilor generate prin valorificarea patrimoniului cultural, prin bilete, evenimente sau închirieri, în lucrări de restaurare, conservare sau modernizare. În lipsa unui circuit dedicat, aceste resurse sunt transferate integral la bugetul de stat, iar eventualele redistribuiri vizează în principal cheltuieli curente, fără a acoperi necesarul de intervenții structurale asupra patrimoniului cultural. Această dependență exclusivă de bugetul public anual limitează inițiativa instituțională și reduce eficiența financiară, lăsând nevalorificat potențialul economic și social al patrimoniului cultural. În schimb, în mai multe state europene, precum Franța, Austria, Estonia sau România, funcționează modele prin care o parte din veniturile generate din utilizarea patrimoniului este direcționată către fonduri speciale pentru restaurare, sprijinite de stimulente fiscale, cofinanțări și inițiative locale.

În acest context, Republica Moldova are nevoie de un model financiar sustenabil, bazat pe reinvestirea parțială a veniturilor proprii în sectorul de proveniență. Crearea unui fond național pentru restaurare, alimentat inclusiv din veniturile generate de patrimoniu, precum și adaptarea cadrului normativ pentru a permite gestionarea acestor resurse într-un mod transparent, ar consolida capacitatea de intervenție și ar stimula inițiativa instituțiilor culturale. Integrarea patrimoniului cultural în circuite economice durabile, cum ar fi turismul cultural, industriile creative sau educația nonformală, ar contribui suplimentar la profesionalizarea domeniului și la recunoașterea patrimoniului ca resursă strategică pentru dezvoltare și coeziune socială.

În acest sens, unele măsuri structurale au fost deja lansate, inclusiv prin instrumente de finanțare adoptate recent. Prin adoptarea Legii nr. 12/2024 privind Fondul național al culturii⁴⁸, au fost create condiții pentru un sprijin financiar coerent și transparent destinat diverselor inițiative culturale. Fondul susține proiecte ale organizațiilor necomerciale, activitatea editorială și de traduceri literare, revistele culturale, domeniile artei și educației prin artă, studii și analize, mobilitatea artistică și culturală, precum și programe de dezvoltare culturală la nivel local. Urmare a amendamentelor operate în 2025, Fondul permite și finanțarea activităților de protejare a patrimoniului cultural. Sunt eligibile cheltuieli pentru elaborarea studiilor de fezabilitate și proiectarea intervențiilor, lucrări de restaurare, conservare și consolidare a monumentelor, cercetare, inventariere, digitalizare, promovare, stabilirea zonelor de protecție și prevenirea degradării.

⁴⁸ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141864&lang=ro#

De asemenea, Programul național „Acces la cultură”, aprobat în 2025⁴⁹, completează acest efort prin sprijinirea activităților culturale în comunitățile locale. Vor fi finanțate programe de lectură, festivaluri, expoziții, spectacole, proiecte educaționale, instruirii, cercetări și inițiative de valorizare a patrimoniului cultural, contribuind la integrarea socială și la consolidarea coeziunii comunitare.

Reieșind din cele expuse, este de menționat că insuficiența finanțării poate conduce la colaps parțial sau total în anumite segmente ale culturii. Cultura riscă să devină un sector simbolic, dar disfuncțional, fără capacitate reală de a contribui la dezvoltarea durabilă și la păstrarea patrimoniului național. Printre potențialele consecințe negative în cazul lipsei intervenției guvernamentale se numără și nevalorificarea potențialului economic al culturii, în special al turismului cultural și industriilor creative, precum și reducerea competitivității culturii naționale în Europa și în lume, din cauza lipsei de resurse pentru participare și promovare internațională.

Participarea culturală și consumul cultural redus reprezintă o problemă semnificativă la nivel național, cu impact direct asupra accesului și implicării cetățenilor în viața culturală. Acest fenomen este marcat de o serie de dificultăți și disparități care afectează atât populația urbană, cât și cea rurală. Una dintre principalele provocări o constituie repartizarea teritorială neuniformă a serviciilor culturale. În unele regiuni (Soroca, Sîngerei, Nisporeni, Basarabeasca, etc.), conform observațiilor preliminare, în special cele din mediul rural, au un acces limitat la activități culturale, ceea ce creează un decalaj semnificativ între diferite zone ale țării în ceea ce privește oportunitățile de participare culturală.

Iar în anumite localități din raioanele Briceni, Glodeni, Soroca, Rezina, Fălești, Nisporeni, Sîngerei, Cimișlia sau Basarabeasca, investițiile în cultură sunt minime, iar activitățile culturale sunt adesea privite ca un domeniu secundar, fără o importanță economică imediată, determinând o prezență scăzută a producției instituțiilor teatral-concertistice în regiunile mai izolate. Astfel, cetățenii din aceste zone dispun de mai puține oportunități de participare la evenimente culturale de calitate,

De asemenea, tehnologiile informaționale joacă un rol din ce în ce mai important în participarea culturală, iar concurența dintre consumul de cultură digitală și participarea fizică la activitățile culturale tradiționale este tot mai vizibilă. Acest aspect este marcat și de accesul inegal la tehnologie și competențe digitale (în special pentru vârstnici, persoane cu venituri mici, tineri din mediile defavorizate). Deși cultura digitală poate extinde accesul teoretic la artă și educație, pentru grupurile vulnerabile această concurență este adesea în defavoarea lor. Participarea fizică la activități culturale tradiționale rămâne esențială pentru incluziune, dezvoltare personală și coeziune socială. În acest sens, politicile culturale trebuie să echilibreze aceste două forme de consum, evitând exclusiunea digitală sau abandonarea spațiului cultural fizic.

În vederea facilitării accesului tinerilor la produse și servicii culturale, precum spectacole de teatru, concerte, produse cinematografice și achiziții de cărți, din 2022 se implementează

⁴⁹ Hotărârea Guvernului nr. 212/2025

Programul Național „Voucher cultural”⁵⁰, dedicat tinerilor în vârstă de 18 ani care vor intra în posesia unui voucher anual în valoare de 1000 de lei. Voucherul cultural este un instrument al Guvernului pentru a încuraja consumul cultural în rândul tinerilor și a cultiva interesul față de artele frumoase și lectură. Totodată, Programul stimulează competiția sănătoasă între prestatorii de produse culturale, precum și realizarea activităților artistice, atractive publicului din această categorie de vârstă. La 2 ani de la lansarea Programului, 7796 de tineri au beneficiat de vouchere culturale în valoare de 1000 lei. Cu toate acestea, este de menționat faptul că din numărul total de beneficiari ai programului, majoritatea provin din zonele urbane.

Cu referire la participarea și consumul cultural la nivel local, se constată o conștientizare scăzută a populației cu privire la responsabilitatea comunității în organizarea vieții culturale. La nivel local, unul din cele mai importante roluri în asigurarea accesului populației la cultură îl au casele de cultură. Ele sunt prezente pe întregul teritoriul țării și oferă un spectru larg de servicii culturale: concerte, spectacole, ocupații artistice etc. (Tabelul nr. 6).

Tabelul nr. 6. Activitatea caselor de cultură în perioada 2019-2024

Anul	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Numărul spectatorilor deserviți	6126,7	2783,8	3279,1	5713,9	6122,23	6156,1
Numărul total de personal angajat	5064	5103	5027	5294	5195	5205
Numărul total de activități	63872	21893	25660	45509	49021	47366
Numărul de proiecte finanțate prin programe externe	56	37	48	84	119	148
Numărul total de otal formații artistice	3759	3652	3751	3611	3546	3413
Numărul total de membri ai formațiilor artistice	55997	52476	50561	50868	50428	50400

⁵⁰ aprobat prin Hotărârea de Guvern nr. 774/2022

Numărul de activități ale formațiilor artistice	9846	4404	5830	7758	9451	10212
Numărul turneelor ale formațiilor artistice	696	39	219	323	473	726

Sursa: Biroul Național de Statistică

După o perioadă de stagnare și limitări semnificative generate de pandemia COVID-19, anul 2022 a marcat începutul unei reveniri vizibile a activităților culturale în Republica Moldova. În 2024, instituțiile culturale au început să reentre într-un ritm normal de funcționare, înregistrând o creștere semnificativă a numărului de spectatori, de la 2783,8 mii - în 2020 și 3279,1 mii - în 2021, până la 6156,1 mii - în 2024. Această evoluție pozitivă reflectă atât redeschiderea instituțiilor, cât și o revenire a interesului publicului pentru activitățile culturale în format fizic.

În aceeași perioadă, s-a înregistrat o creștere a numărului de angajați din casele de cultură, de la 5.065 - în 2019 la 5.205 - în 2024, ceea ce reprezintă o majorare de 2,8, 0 %. Acest indicator reflectă revitalizarea graduală a activității instituțiilor culturale la nivel local și o redobândire a capacității instituționale de a implementa programe și evenimente culturale.

De asemenea, se observă o tendință clară de creștere a participării în programe internaționale de finanțare, ceea ce indică o deschidere sporită a sectorului cultural către parteneriate externe și surse alternative de sprijin. Dacă în 2019 au fost susținute 56 de proiecte culturale prin astfel de programe, în anul 2024 numărul acestora a ajuns la 148, ceea ce reprezintă o creștere substanțială, de circa 164,29 %. Această evoluție demonstrează un grad tot mai înalt de inițiativă și profesionalizare a actorilor culturali locali, precum și capacitatea acestora de a atrage resurse suplimentare pentru dezvoltare.

Activitatea formațiilor artistice de amatori se desfășoară preponderent în cadrul caselor de cultură, constituind una dintre cele mai importante forme de implicare culturală a cetățenilor. Această activitate a fost profund afectată de restricțiile impuse în perioada pandemiei COVID-19. Lipsa interacțiunii directe, restricționarea evenimentelor publice și incertitudinea financiară au avut un impact semnificativ asupra acestei categorii de activități culturale.

În perioada 2019–2024 s-a înregistrat o scădere a numărului formațiilor artistice de amatori, de la 3759 la 3413, ceea ce reprezintă o reducere de 9,21 %. De asemenea, numărul membrilor acestor formații a scăzut de la 55.997 la 50.400, înregistrând o diminuare de 9,99 %. Cu toate acestea, în aceeași perioadă, a fost constatată o creștere a activității artistice desfășurate, reflectată prin: creșterea numărului de evenimente artistice (de la 9.846 - în anul 2019 la 10.212 - în 2024) și creșterea numărului de turnee realizate (de la 696 - în 2019 la 726 - în 2024).

Lipsa unor intervenții concrete ar putea reduce participarea culturală, care va rămâne inegal distribuită, afectând în profunzime dezvoltarea societății. Aceasta ar presupune scăderea interesului pentru cultură în rândul tinerilor și copiilor, care se orientează spre forme de divertisment digital (social media, gaming), concentrarea activității culturale în marile orașe, ceea ce ar accentua decalajele regionale; izolarea culturală a comunităților mici, unde lipsa ofertelor culturale ar cauza pierderea interesului, valorilor și tradițiilor locale; slăbirea identității culturale naționale, mai ales în rândul noilor generații care nu interacționează cu patrimoniul, arta și tradițiile locale; scăderea implicării civice (participarea culturală fiind corelată cu participarea democratică, gândirea critică și coeziunea socială).

Până nu demult, în Republica Moldova nu a existat o abordare structurată privind **diplomația culturală**, politicianul moștenind ideea perimată că există alte priorități decât cultura în ceea ce privește finanțarea din bugetul de stat. Totuși, în contextul geopolitic actual, marcat de multiple provocări și influențe externe, diplomația culturală reprezintă un instrument „soft power” care nu trebuie neglijat. Intensificarea globalizării socio-culturale - manifestată prin uniformizarea culturală și hibridizarea culturală, accesul global la conținut cultural, migrația și multiculturalismul, alături de necesitatea consolidării și afirmării identității culturale naționale și europene, în raport cu diverse narative interne și externe, precum și imperativele fortificării relațiilor internaționale ale Republicii Moldova în contextul parcursului său european, constituie doar câteva dintre argumentele care susțin necesitatea promovării diplomației culturale.

În context, este de menționat și prezența artiștilor și a instituțiilor culturale din Republica Moldova în rețelele profesionale europene și internaționale, care rămâne a fi inegală și limitată, în pofida potențialului considerabil de consolidare a sectorului cultural și de facilitare a schimbului de bune practici la nivel internațional. Comunități culturale, precum instituțiile teatral-concertistice și casele de cultură municipale și raionale înregistrează o participare modestă și fragmentară în structuri profesionale de nivel internațional. Această subreprezentare reduce șansele de acces la resurse, colaborări internaționale și vizibilitate pe scena culturală europeană.

Cu toate acestea, există exemple pozitive de participare activă, care pot servi drept modele pentru extinderea cooperării. De exemplu, Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova și Camera Națională a Cărții din Republica Moldova sunt membri cu drepturi depline ai Federației Internaționale a Asociațiilor și Instituțiilor de Biblioteci (IFLA), Conferința Bibliotecilor Naționale Europene, reprezentând împreună, un număr de cca 1.750 de membri. Inițiativele în cauză confirmă capacitatea sectorului de a se integra în rețele internaționale relevante, atunci când sunt susținute de politici adecvate și mecanisme instituționale eficiente.

Un element esențial care completează aceste eforturi este programul „Europeana”⁵¹, care operează la intersecția dintre cultură și inovație digitală. Creată în anul 2005, Europeana asigură accesul la peste 60 de milioane de obiecte digitizate (cărți, hărți, fotografii, filme ș.a.), provenite din diverse instituții ale statelor membre ale UE – arhive, biblioteci, muzee, fonduri

⁵¹ <https://www.europeana.eu/ro>

audiovizuale - și care reflectă patrimoniul cultural și istoric al Europei. În anul 2017, Republica Moldova a devenit parte integrantă a platformei digitale Europeana, prin intermediul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, contribuind cu aproximativ 4700 de obiecte digitale reprezentative pentru patrimoniul cultural național.

În contextul emigrării cetățenilor Republicii Moldova în străinătate și crearea comunităților mari în țările de reședință, diaspora a început să capete noi dimensiuni în cadrul relațiilor interstate, devenind un actor cheie în promovarea imaginii țării, a valorilor și culturii naționale în spațiul internațional. Aceste inițiative contribuie la cultivarea tradițiilor și obiceiurilor naționale, menținerea legăturilor culturale cu Republica Moldova, păstrarea limbii materne și identității naționale. În lipsa unor astfel de inițiative există riscul asimilării diasporei de către populațiile titulare ale țărilor de reședință.

Republica Moldova are un patrimoniu cultural bogat și extrem de creativ, iar cultura trebuie să fie o parte integrantă a politicii externe. Asigurarea organizării evenimentelor culturale peste hotare și accesului la produse culturale naționale va contribui la consolidarea relațiilor internaționale, precum și la crearea punților de legătură între Republica Moldova și țările partenere, între mediul cultural și diasporă, promovând astfel scriitorii, actorii, muzicienii, pictorii, și cinematografia națională prin intermediul programelor de mobilitate. Totodată, prin intermediul diplomației culturale, va fi asigurată promovarea imaginii țării peste hotare și valorificarea personalităților marcante ale culturii naționale, în calitate de ambasadori culturali în străinătate.

În acest sens, cocrearea culturală poate susține în mod autentic și comunica cu credibilitate valorile culturale, inclusiv libertățile artistice și drepturile culturale și poate contribui astfel la limitarea sferei de influență a sistemelor autoritare. În contextul regional actual, integrarea culturii în toate domeniile relevante ale relațiilor externe ale Republicii Moldova și în instrumentele financiare adecvate sunt esențiale pentru promovarea cooperării culturale cu țările partenere, inclusiv pentru susținerea culturii ca motor al dezvoltării sociale și economice durabile, promovarea dialogului intercultural pentru relații intercomunitare pașnice, precum și consolidarea cooperării privind patrimoniul cultural.

Războiul declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei reprezintă un indiciu clar atât al evoluției treptate a realităților geopolitice, cât și al instrumentalizării culturii și a patrimoniului în scopul justificării agresiunii militare. În contextul confruntărilor geopolitice și al războiului informațional, combaterea dezinformării consolidarea rezilienței sociale și informaționale devin provocări esențiale pentru apărarea identității naționale. Rolul instituțiilor de cultură în fortificarea culturii de securitate și a capacității de reziliență trebuie consolidat. Combaterea dezinformării, discursurilor de incitare la ură și a știrilor false poate fi realizată prin îmbunătățirea alfabetizării mediatice, precum și prin crearea unei platforme comune pentru dialog și dezbateri, contribuind astfel la integrarea socială și implicarea activă a comunităților.

Problemele reflectate urmează a fi soluționate prin valorificarea cât mai multor sinergii, cu accent pe om, ca parte a societății și cu respectarea principiului „a nu lăsa pe nimeni în urmă”.

III. SCOP, VIZIUNE, PRINCIPII

Scopul

SNCP 2035 își propune să redefinească politica națională în domeniul culturii și patrimoniului cultural pentru a susține și promova diversitatea, inovația artistică și libertatea de exprimare, să încurajeze gândirea critică, să faciliteze participarea activă a tuturor cetățenilor la viața culturală și să asigure condiții echitabile pentru lucrătorii culturali, contribuind astfel la incluziune socială și coeziune teritorială, dezvoltare durabilă și cooperare internațională într-un context regional și internațional incert.

Viziunea

Până în anul 2035, cultura și patrimoniul cultural vor fi consolidate ca domenii strategice ale dezvoltării naționale, sprijinite prin investiții sustenabile și parteneriate echitabile. Acestea vor constitui piloni ai democrației, identității naționale, coeziunii și rezilienței sociale, fiind accesibile tuturor cetățenilor și recunoscute drept bunuri comune și drepturi fundamentale, contribuind astfel la creșterea nivelului de cultură și de dezvoltare personală. Cultura și patrimoniul cultural vor fi integrate transversal în viața socială și economică, iar instituțiile culturale vor funcționa pe principii democratice și participative. Profesioniștii din domeniul cultural vor beneficia de condiții de muncă echitabile și demne.

Principii

SNCP 2035 se sprijină pe următoarele principii directoare:

Respectul față de drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Diversitatea culturală poate fi protejată și promovată numai dacă drepturile și libertățile fundamentale omului sunt garantate. Libertatea de opinie și de exprimare, inclusiv libertatea de exprimare artistică și creativitatea reprezintă elemente esențiale pentru democrație și statul de drept, contribuind la sporirea capacității umane de a face față provocărilor și de a gândi critic. Diversitatea culturală și dialogul intercultural încurajează înțelegerea reciprocă, contribuie la prevenirea și soluționarea conflictelor, precum și la promovarea reconcilierii, păcii și stabilității internaționale. Orice utilizare abuzivă a culturii în scopul răspândirii propagandei de război, dezinformării și incitării la ură este incompatibilă cu valorile și principiile democratice.

Pluralismul cultural și echitatea expresiei artistice. SNCP 2035 promovează recunoașterea și sprijinirea diversității formelor de exprimare artistică, indiferent de originea, statutul instituțional sau tipul de actor implicat. Cultura este înțeleasă ca un spațiu viu și deschis, construit deopotrivă de organizații ale societății civile, grupuri informale, artiști independenți și comunități marginalizate. Pluralismul cultural implică acces echitabil la resurse, vizibilitate și participare, susținând coexistența între tradiție și inovație, între cultura oficială și cea comunitară, între arta de masă și cea critică.

Promovarea egalității. Cultura are potențialul de a promova egalitatea și respectul reciproc și de a combate toate formele de violență, discriminare și intoleranță. Toți cetățenii, indiferent de

statutul lor social, economic, geografic sau cultural, trebuie să aibă oportunități egale de a participa la viața culturală, de a consuma produse culturale și de a-și exprima propria identitate culturală. Protejarea și promovarea diversității de expresii culturale implică integrarea egalității de gen în politicile culturale, recunoașterea demnității egale și a respectului față de toate culturile, inclusiv față de cultura persoanelor aparținând minorităților.

Dezvoltarea durabilă. Cultura nu mai este percepută doar ca un sector separat, ci ca un factor transversal, care contribuie la durabilitatea întregului sistem socio-economic și de mediu. În calitate de facilitator al dezvoltării durabile, educația culturală este motorul transformării durabile, care nu doar transmite cunoștințe, ci modelează valori, atitudini și comportamente, promovând respectul față de diversitate, incluziune socială și dialog intercultural. Fiind ancorată în respectul pentru diversitate și patrimoniu, educația contribuie activ la o societate mai echitabilă, mai incluzivă și mai sustenabilă. Politicile responsabile se bazează pe bunele practici în transformarea durabilă a ecosistemelor SCC, inclusiv în contextul inițiativei privind Noul Bauhaus european⁵². Protejarea, promovarea și menținerea diversității culturale sunt condiții esențiale pentru dezvoltarea durabilă în beneficiul generațiilor prezente și viitoare⁵³.

Reziliența și protecția preventivă în fața riscurilor. În contextul regional și internațional actual, fortificarea rezilienței culturale și identitare este imperativă. Păstrarea, adaptarea și transmiterea valorilor și tradițiilor, apelul la memoria colectivă în fața provocărilor moderne, precum globalizarea, migrația, conflictele sau schimbările sociale rapide, reprezintă o condiție *sine qua non* pentru consolidarea identității naționale. Totodată, fortificarea rezilienței SCC implică încurajarea asocierii acestora cu ODD, valorificarea noilor tendințe accelerate de pandemie, inclusiv în mediul digital. Patrimoniul cultural trebuie să beneficieze de măsuri proactive de protecție și gestionare durabilă, prin integrarea acestuia ca dimensiune strategică și resursă de dezvoltare durabilă în politicile publice, inclusiv în managementul riscurilor. Acestea includ consolidarea capacităților de intervenție în vederea adaptării la schimbările climatice, prevenirea degradării, reducerea riscurilor antropice ș.a.

Inovarea digitală și politici bazate pe cunoaștere. În era digitală, marcată de tehnologii profund disruptive, precum inteligența artificială, politicile culturale trebuie să valorifice potențialul transformării digitale pentru a asigura acces echitabil la cultură, a consolida capacitatea instituțională și a stimula creativitatea. Procesul decizional trebuie să se bazeze pe date, știință și expertiză. Digitalizarea conținutului cultural și interoperabilitatea sistemelor va contribui la dezvoltarea rețelelor de informații culturale, cooperare transsectorială, protejarea și promovarea patrimoniului, precum și la facilitarea accesului publicului la diversitatea culturală. Astfel, implementarea SNCP 2035 trebuie susținută prin investiții în cercetare, infrastructură digitală și educație.

⁵² [EUR-Lex - 52021XG1213\(03\) - EN - EUR-Lex](#)

⁵³ CONVENȚIA privind protecția și promovarea diversității de expresii culturale, adoptată la Paris, la 20 octombrie 2005

IV. OBIECTIVE GENERALE ȘI DIRECȚII PRIORITARE

Scopul și viziunea SNCP 2035 se vor concretiza prin atingerea următoarelor obiective generale și direcții prioritare:

Obiectiv general 1. Creșterea participării culturale și consolidarea rolului culturii în societate, prin garantarea accesului echitabil la viața culturală, susținerea diversității expresiilor culturale, promovarea formelor democratice și participative de guvernanță și co-creație, reducerea barierelor sociale, economice și educaționale, precum și modernizarea infrastructurii culturale, în conformitate cu cerințele și standardele europene.

Direcții prioritare de intervenție:

- Consolidarea instituțiilor (case de cultură, biblioteci, muzee) și organizațiilor care sprijină producția artistică în toate formele de expresie culturală, protejarea și promovarea patrimoniului cultural, inclusiv prin susținerea diversităților expresiilor culturale, realizând coeziunea și integrarea comunității (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 1) și 2);
- Consolidarea potențialului culturii ca instrument de promovare a incluziunii sociale și a coeziunii teritoriale, inclusiv integrarea socio-culturală a cetățenilor străini (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct.2), pct.15 și pct.18);
- Reabilitarea și modernizarea infrastructurii culturale și de patrimoniu cultural, în vederea îmbunătățirii condițiilor de acces public (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 3);
- Creșterea accesibilității patrimoniului cultural în spațiul digital (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 6) ;
- Documentarea, unificarea și digitalizarea colecțiilor de carte din bibliotecile publice (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 1);
- Regândirea modelului organizațional, avansarea rolului de integrator comunitar al bibliotecilor publice (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 2);
- Sprijinirea inițiativelor și proiectelor artistice ale artiștilor profesioniști și liber-profesioniști prin facilitarea accesului acestora la spații publice pentru ateliere, spectacole, rezidențe și alte activități culturale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 3) și pct. 4);
- Consolidarea rolului sectorului cultural independent (non-profit) ca partener strategic în extinderea accesului la cultură, prin instituirea unor mecanisme de sprijin instituțional, facilitarea accesului la infrastructură culturală și asigurarea unei finanțări publice echitabile (inclusiv prin diverse forme de parteneriat public civic), (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 3) și pct. 4);

- Consolidarea coeziunii sociale și a rezilienței comunitare prin acțiuni de alfabetizare media și informațională (AIM) și valorificarea culturii memoriei (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 2) și pct. 21);
- Fortificarea potențialului educației artistice și culturale pentru dezvoltarea competențelor culturale, promovarea incluziunii sociale și stimularea participării active a cetățenilor în viața culturală (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 6);
- Susținerea cinematografiei autohtone și a altor forme de expresii artistice contemporane pentru integrarea patrimoniului cultural național în sistemul valorilor culturale europene (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16) și pct. 17);
- Dezvoltarea de forme participative de programare și guvernare culturală la nivel local și național (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 2), pct. 4), pct. 7), și pct. 15);
- Integrarea sectorului cultural și patrimoniu național în politici de dezvoltare rurală și urbană (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 14).

Obiectiv general 2. Asigurarea protejării și valorificării patrimoniului cultural național prin consolidarea cadrului normativ și instituțional, implementarea de intervenții sustenabile de conservare, restaurare și reabilitare, gestionarea integrată a riscurilor, precum și prin măsuri de promovare și accesibilizare.

Direcții prioritare de intervenție:

- Alinierea cadrului normativ privind patrimoniul cultural la cadrul de politici europene și internaționale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 5), pct. 6) și pct.7);
- Consolidarea capacităților instituționale prin eficientizarea mecanismelor administrative și operaționale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 5), pct. 6), pct.7) și pct. 15);
- Inventarierea patrimoniului cultural imobil (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 5) și pct. 6);
- Creșterea rezilienței patrimoniului cultural în fața riscurilor asociate conflictelor armate, dezastrelor naturale, schimbărilor climatice și celor produse de om, inclusiv prin planuri de urgență și măsuri de protecție preventivă (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 5), pct. 6) și pct.7);
- Combaterea traficului ilicit de bunuri culturale, prin mecanisme eficiente de control, cooperare interinstituțională și aplicare a reglementărilor internaționale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 6) și pct.7);
- Valorificarea patrimoniului imobil și a mediului construit prin promovarea arhitecturii de calitate și a proceselor de regenerare urbană durabilă (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 5), pct. 6), pct.7) și pct. 14);

- Integrarea bunurilor de patrimoniu cultural național în circuitele turistice naționale și internaționale, cu respectarea principiilor turismului cultural responsabil (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 12) și pct. 13);
- Promovarea patrimoniului cultural și a culturii memoriei prin programe educaționale și campanii de sensibilizare, destinate cultivării respectului față de valorile istorice, tradiții și moștenirea culturală, ca fundamente ale identității naționale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 6), pct.7) și pct. 16).

Obiectiv general 3. Dezvoltarea capitalului uman și îmbunătățirea condițiilor de creație și activitate culturală, care să asigure formarea, cercetarea și inovarea în domeniul culturii și patrimoniului cultural.

Direcții prioritare de intervenție:

- Crearea și consolidarea unui sistem educațional integrat în domeniul culturii și patrimoniului cultural, care să sprijine formarea inițială, cercetarea științifică și inovarea în domeniu (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 6), pct. 11);
- Elaborarea de programe/proiecte de sprijin pentru domeniile cultură și patrimoniu cultural, cu accent pe educația prin artă, mediere culturală, cercetare, analize strategice și formare profesională continuă (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 19);
- Crearea unui cadru normativ și de sprijin pentru recunoașterea și consolidarea statutului omului de creație (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 4, pct. 17);
- Susținerea și promovarea activității artiștilor profesioniști și liber-profesioniști prin scheme dedicate de finanțare predictibilă, multianuală și participativă (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 17);
- Sprijinirea integrării profesionale a tinerilor specialiști în organizații și instituții de cultură și patrimoniu, inclusiv prin programe de mentorat, stagii plătite, internshipuri reglementate și burse pentru cariere emergente (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 4, pct. 11, pct. 17);
- Profesionalizarea managerilor din domeniile cultură și patrimoniu cultural prin îmbunătățirea ofertei de formare inițială și continuă, în conformitate cu standardele de guvernare culturală, management participativ și sustenabilitate (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 15).

Obiectiv general 4. Dezvoltarea unui sistem sustenabil, diversificat și eficient de finanțare și sprijin pentru domeniul culturii și patrimoniului cultural, care să asigure acces echitabil la resurse, să stimuleze inițiative artistice și creative și să contribuie la conservarea, restaurarea, reabilitarea și valorificarea patrimoniului cultural național.

Direcții prioritare de intervenție:

- Crearea și consolidarea mecanismelor sustenabile de susținere și subvenționare a sectorului artistic și de creație public, privat și liber-profesionist (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 17) și pct. 18);
- Diversificarea modelelor de finanțare în domeniile cultură și patrimoniu cultural pentru a sprijini atât proiectele culturale naționale, cât și inițiativele locale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 4), pct. 5), pct. 14) și pct. 17);
- Dezvoltarea unui mecanism național sustenabil și incluziv de finanțare pentru restaurarea, reabilitarea și valorificarea patrimoniului cultural, care să stimuleze inițiativele venite din partea comunităților, autorităților locale și sectorului privat, pe baza unor criterii transparente de prioritate, urgență și impact cultural (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 5) și pct. 7);
- Promovarea și reglementarea stimulentei fiscale și juridice pentru sprijinirea culturii, prin facilitarea finanțărilor private și acordarea de avantaje fiscale sectorului cultural non-profit, artiștilor independenți și organizațiilor culturale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 3), pct. 4), pct. 5) și pct. 17);
- Dezvoltarea unui cadru participativ și transparent de evaluare a proiectelor culturale, prin digitalizarea proceselor, profesionalizarea comisiilor de evaluare și implicarea activă a sectorului cultural în definirea criteriilor și proceselor de selecție (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 4), pct. 17);
- Asigurarea mecanismelor flexibile și transparente de alocare a fondurilor, care să răspundă nevoilor specifice pentru diverse segmente ale sectorului cultural, pornind de la organizații de cultură, artiști liber-profesioniști și entități responsabile de protejarea patrimoniului cultural național (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 4), pct. 5), pct. 14) și pct. 17);

Obiectiv general 5. Internaționalizarea culturii și patrimoniului cultural, fortificarea cooperării prin participarea activă în rețele, parteneriate, programe europene și internaționale, precum și valorificarea potențialului creativ al diasporei și al scenei culturale locale.

Direcții prioritare de intervenție:

- Susținerea internaționalizării domeniilor cultură și patrimoniu cultural, inclusiv prin valorificarea capacităților și a prezenței diasporei (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16);
- Promovarea și susținerea acțiunilor aferente diplomației culturale (târguri de carte, expoziții internaționale, festivaluri, turnee teatrale ș.a.) (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16);
- Promovarea serviciilor și bunurilor culturale naționale la nivel european și internațional (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16);

- Promovarea și implementarea programelor de rezidență și mobilitate artistică în domeniile cultură și patrimoniu cultural prin parteneriate cu actori publici și independenți, axate pe schimb, formare și colaborare profesională la nivel național și internațional (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16);
- Consolidarea cooperării culturale bilaterale și multilaterale, inclusiv prin implicarea activă în cadrul organizațiilor internaționale precum UNESCO, Consiliul Europei, UE, ICCROM, ICOMOS, ICOM, IFLA, Europa Nostra ș.a., și dezvoltarea de parteneriate durabile (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16);
- Aderarea și participarea activă la programele și platformele culturale europene și internaționale, precum „Europa Creativă”, „Europa Cinema”, „Eurimages”, și altele, în vederea alinierii la standardele europene și atragerii de finanțare externă (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16);
- Consolidarea prezenței culturii naționale în spațiul digital global, prin dezvoltarea de politici și instrumente pentru protejarea, promovarea și difuzarea conținuturilor culturale locale și naționale pe platforme digitale internaționale, precum și susținerea creatorilor locali în noile modele de distribuție digitală (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16).

Obiectivul general	Direcția prioritară	Indicatorul de impact	Valoarea de referință (2024)	Valoarea țintă intermediară (2030)	Valoarea țintă finală (2035)	Indicator de rezultat	Valoarea de referință (2024)	Valoarea țintă intermediară (2030)	Valoarea țintă finală (2035)
OG. 1 Creșterea participării culturale și consolidarea rolului culturii în societate, prin garantarea accesului echitabil la viața culturală, susținerea diversității expresiilor culturale, promovarea formelor democratice și	Consolidarea instituțiilor (case de cultură, biblioteci, muzee) și organizațiilor care sprijină producția artistică în toate formele de expresie culturală, protejarea și promovarea patrimoniului cultural, inclusiv prin susținerea diversităților expresiilor culturale, realizând coeziunea și integrarea comunității (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 1) și 2)	Rata anuală a populației care participă la activități culturale, %	32	50	65	Ponderele instituțiilor culturale modernizate și funcționale (case de cultură, biblioteci, muzee, școli de artă, etc.), %	12	35	60
		Gradul de acoperire teritorială cu servicii culturale funcționale (nr. de localități deservite), %	35	60	80	Numărul de instituții și organizații sprijinite anual pentru producție artistică	40	100	200

participative de guvernare și co-creație, reducerea barierelor sociale, economice și educaționale, precum și modernizarea infrastructurii culturale, în conformitate cu cerințele și standardele europene.		Ponderea instituțiilor culturale care desfășoară activități de promovare a coeziunii și incluziunii sociale, %	50	60	80	Numărul de proiecte culturale implementate anual	77	100	150
		Volumul total al finanțărilor publice alocate producției artistice, mln. lei	112	130	145	Numărul anual de participanți la evenimentele culturale, mii	1 000,00	1 750,00	2 000,00
	Consolidarea potențialului culturii ca instrument de promovare a incluziunii sociale și a coeziunii teritoriale, inclusiv integrarea socio-culturală a cetățenilor străini (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct.2), pct.15 și pct.18)	Creșterea participării culturale în rândul grupurilor vulnerabile (tineri NEET, vârstnici, persoane cu dizabilități), %	25	40	60	Numărul anual de proiecte culturale derulate pentru incluziune socială	110	200	300
	Reabilitarea și modernizarea infrastructurii culturale și de patrimoniu cultural, în vederea îmbunătățirii condițiilor de acces public (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 3)	Gradul de accesibilitate a infrastructurii culturale și de patrimoniu pentru publicul larg, inclusiv pentru persoane cu dizabilități, %	10	20	30	Numărul de edificii culturale și de patrimoniu reabilite, cu respectarea standardelor de accesibilitate	35	55	70
	Creșterea accesibilității patrimoniului cultural în spațiul digital (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 6)	Creșterea accesibilității publicului larg la patrimoniul cultural digitalizat, %	10	15	25	Număr de platforme digitale, arhive, aplicații interactive, dezvoltate	7	10	12
	Documentarea, unificarea și digitalizarea fondului de carte din bibliotecile publice (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 1)	Ponderea utilizatorilor de biblioteci care accesează resurse digitale, %	30	50	70	Numărul anual de titluri digitizate	1000	1500	2000

	Regândirea modelului organizațional, avansarea rolului de integrator comunitar al bibliotecilor publice (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 2)	Ponderea populației care participă la activități educaționale, culturale și civice organizate de biblioteci, %	25	35	55	Numărul mediu anual de activități cu caracter comunitar desfășurate de biblioteci per instituție	10000	15000	20000
	Sprrijinirea inițiativelor și proiectelor artistice ale artiștilor profesioniști și liber-profesioniști prin facilitarea accesului acestora la spații publice pentru ateliere, spectacole, rezidențe și alte activități culturale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 3) și pct.4)	Ponderea spațiilor culturale publice accesibile artiștilor profesioniști și liber-profesioniști, %	15	30	40	Număr de anual de activități culturale organizate în spații publice	350	500	700
	Consolidarea rolului sectorului cultural independent (non-profit) ca partener strategic în extinderea accesului la cultură, prin instituirea unor mecanisme de sprijin instituțional, facilitarea accesului la infrastructură culturală și asigurarea unei finanțări publice echitabile (inclusiv prin diverse forme de parteneriat public civic) (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 3) și pct. 4)	Creșterea contribuției sectorului cultural independent la oferta culturală publică, %	10	15	20	Număr de parteneriate public-civice semnate anual între instituții publice de cultură și entități independente	3	5	7
	Consolidarea coeziunii sociale și a rezilienței comunitare prin acțiuni de alfabetizare media și informațională (AIM) și valorificarea culturii memoriei (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 2) și pct. 21)	Rata de participare a populației la activități de alfabetizare media și informațională, inclusiv cultură a memoriei și istoriei locale; %	15	35	60	Numărul de activități de informare/instruire în AIM, organizate și desfășurate anual	1000	1500	2000

	Fortificarea potențialului educației artistice și culturale pentru dezvoltarea competențelor culturale, promovarea incluziunii sociale și stimularea participării active a cetățenilor în viața culturală (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 6)	Rata anuală de participare a tinerilor și adulților în programe de educație artistică și culturală formale și non-formale, %	18	30	55	Numărul de programe și proiecte educaționale culturale dezvoltate	20	60	100
	Susținerea cinematografiei autohtone și a altor forme de expresii artistice contemporane pentru integrarea patrimoniului cultural național în sistemul valorilor culturale europene (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16) și pct. 17)	Ponderele producțiilor cinematografice și artistice autohtone promovate în spațiul european, %	5	15	20	Numărul de producții cinematografice autohtone promovate anual la nivel național	17	35	65
	Dezvoltarea de forme participative de programare și guvernanță culturală la nivel local și național (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 2), pct. 4), pct. 7), și pct. 15)	Gradul de satisfacție al populației privind serviciile și produsele culturale	Scăzut	Mediu	Înalt	Numărul de procese participative, derulate anual	20	45	65
	Integrarea sectorului cultural și patrimoniului național în politici de dezvoltare rurală și urbană (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 14)	Ponderele investițiilor în proiecte de dezvoltare locală din totalul programelor relevante, %	30	40	50	Numărul de proiecte de infrastructură culturală implementate anual în localități rurale	50	100	200
OG. 2. Asigurarea protejării și valorificării patrimoniului cultural național prin consolidarea cadrului normativ și instituțional,	Alinierea cadrului normativ privind patrimoniul cultural la cadrul de politici europene și internaționale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 5), pct. 6) și pct.7)	Gradul de conformitate cu cadrul de politici european și internațional relevant, %	35	60	75	Numărul de acte normative și de politici alinate/adoptate/emise	2	7	12

implementarea de intervenții sustenabile de conservare, restaurare și reabilitare, gestionarea integrată a riscurilor, precum și prin măsuri de promovare și accesibilizare	Consolidarea capacităților instituționale prin eficientizarea mecanismelor administrative și operaționale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 5), pct. 6), pct.7) și pct. 15)	Ponderea structurilor responsabile de protejarea patrimoniului cultural care funcționează eficient, %	40	60	80	Numărul de instituții publice și organe consultative din domeniul patrimoniului cultural, reorganizate	1	4	7
	Inventarierea patrimoniului cultural imobil (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 5) și pct. 6)	Rata de inventariere a patrimoniului cultural imobil, %	30	60	80	Număr de bunuri imobile cu statut de monument, inventariate și documentate	100	500	700
	Creșterea rezilienței patrimoniului cultural în fața riscurilor asociate conflictelor armate, dezastrelor naturale, schimbărilor climatice și celor produse de om, inclusiv prin planuri de urgență și măsuri de protecție preventivă (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 5), pct. 6) și pct.7)	Creșterea capacităților de reacție a instituțiilor de patrimoniu în caz de urgență, %	20	45	70	Număr de planuri naționale de urgență elaborate pentru bunuri de patrimoniu cultural	0	1	2
	Combaterea traficului ilicit de bunuri culturale, prin mecanisme eficiente de control, cooperare interinstituțională și aplicare a reglementărilor internaționale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 6) și pct.7)	Gradul de cooperare externă și interoperabilitate a bazelor de date naționale privind patrimoniul cultural mobil cu sistemele internaționale, %	15	45	65	Numărul anual de beneficiari a instruirilor și a campaniilor de informare în domeniul combaterii traficului ilicit	90	200	300
	Valorificarea patrimoniului imobil și a mediului construit prin promovarea arhitecturii de calitate și a proceselor de regenerare urbană durabilă (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici	Ponderea localităților care dispun de PUG-uri actualizate, %	7	10	20	Număr de ghiduri sau reglementări adoptate pentru intervenții conforme în zonele istorice	0	3	5

	culturale, pct. 5), pct. 6), pct.7) și pct. 14)								
	Integrarea bunurilor de patrimoniu cultural național în circuitele turistice naționale și internaționale, cu respectarea principiilor turismului cultural responsabil (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 12) și pct. 13)	Rata de creștere a veniturilor generate de turismul cultural, prin valorificarea bunurilor de patrimoniu, %	30	40	50	Număr de bunuri de patrimoniu cultural național incluse în circuite turistice la nivel național și internațional	90	120	150
	Promovarea patrimoniului cultural și a culturii memoriei prin programe educaționale și campanii de sensibilizare, destinate cultivării respectului față de valorile istorice, tradiții și moștenirea culturală, ca fundamente ale identității naționale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 6), pct.7) și pct. 16)	Creșterea gradului de conștientizare și valorizare a patrimoniului cultural și al culturii memoriei, %	15	30	50	Numărul anual de activități dedicate patrimoniului cultural și culturii memoriei	40	150	300
OG. 3. Dezvoltarea capitalului uman și îmbunătățirea condițiilor de creație și activitate culturală, care să asigure formarea, cercetarea și inovarea în domeniul culturii și patrimoniului cultural	Crearea și consolidarea unui sistem educațional integrat în domeniul culturii și patrimoniului cultural, care să sprijine formarea inițială, cercetarea științifică și inovarea în domeniu	Gradul de creștere a specialiștilor prin sistemul educațional național, %	20	40	55	Număr de programe de studii (licență, masterat, formare continuă) dezvoltate sau adaptate	100	200	250
	(SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 6) și pct. 11)	Gradul de creștere a patrimoniului cultural cercetat și documentat, %	30	45	60	Număr de proiecte de cercetare științifică sau inovare aplicată derulate în domeniul patrimoniului cultural	15	20	25
	Elaborarea de programe/proiecte de	Gradul de integrare a	10	20	30	Numărul anual de programe/	5	10	15

	sprijin pentru domeniile cultură și patrimoniu cultural, cu accent pe educația prin artă, mediere culturală, cercetare, analize strategice și formare profesională continuă (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 19)	educației prin artă în programe școlare și extracurriculare naționale, %				proiecte culturale, educaționale și de cercetare, dezvoltate și implementate			
	Crearea unui cadru normativ și de sprijin pentru recunoașterea și consolidarea statutului omului de creație (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 4, pct. 17)	Ponderea oamenilor de creație care beneficiază de măsuri de sprijin (financiare, fiscale, sociale), %	15	25	45	Numărul de granturi, subvenții sau forme de sprijin financiar acordate anual oamenilor de creație	30	45	60
	Susținerea și promovarea activității artiștilor profesioniști și liber-profesioniști prin scheme dedicate de finanțare predictibilă, multianuală și participativă (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 17)	Ponderea artiștilor profesioniști și liber-profesioniști care beneficiază anual de finanțare publică, %	25	35	60	Numărul anual de proiecte de sprijin și promovare a artiștilor, aprobate și implementate	30	100	150
	Sprijinirea integrării profesionale a tinerilor specialiști în organizații și instituții de cultură și patrimoniu, inclusiv prin programe de mentorat, stagii plătite, internshipuri reglementate și burse pentru cariere emergente (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 4, pct. 11, pct. 17)	Ponderea tinerilor specialiști angajați în câmpul muncii după absolvire, %	30	40	60	Numărul de stagii, burse, programe de mentorat, create în instituțiile de cultură și patrimoniu pentru tinerii specialiști	30	60	70
	Profesionalizarea managerilor din domeniile cultură și patrimoniu cultural prin îmbunătățirea ofertei de formare inițială și continuă, în conformitate cu	Ponderea managerilor din cultură și patrimoniu care au urmat programe de formare	10	30	40	Număr de programe dezvoltate și implementate	5	10	15

	standardele de governanță culturală, management participativ și sustenabilitate (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 15)	profesională acreditate, %							
OG. 4. Dezvoltarea unui sistem sustenabil, diversificat și eficient de finanțare și sprijin pentru domeniul culturii și patrimoniului cultural, care să asigure acces echitabil la resurse, să stimuleze inițiative artistice și creative și să contribuie la conservarea, restaurarea, reabilitarea și valorificarea patrimoniului cultural național	Crearea și consolidarea mecanismelor sustenabile de susținere și subvenționare a sectorului artistic și de creație public, privat și liber-profesionist (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 17) și pct. 18)	Ponderea beneficiarilor (din sectorul public, privat și liber-profesioniști) care au accesat finanțări în cadrul noilor scheme implementate, %	10	30	50	Numărul de mecanisme de sprijin financiar, dezvoltate și funcționale	5	7	9
	Diversificarea modelelor de finanțare în domeniile cultură și patrimoniu cultural pentru a sprijini atât proiectele culturale naționale, cât și inițiativele locale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 4), pct. 5), pct. 14) și pct. 17)	Ponderea programelor de finanțare diversificate (locale/naționale) din bugetul total alocat, %	15	20	30	Numărul de inițiative naționale și locale finanțate anual	100	300	450
	Dezvoltarea unui mecanism național sustenabil și incluziv de finanțare pentru restaurarea, reabilitarea și valorificarea patrimoniului cultural, care să stimuleze inițiativele venite din partea comunităților, autorităților locale și sectorului privat, pe baza unor criterii transparente de prioritate, urgență și impact cultural (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 5) și pct. 7)	Creșterea proporției monumentelor istorice restaurate, %	3	10	20	Mecanism național de finanțare dezvoltat	1	2	3

	Promovarea și reglementarea stimulentele fiscale și juridice pentru sprijinirea culturii, prin facilitarea finanțărilor private și acordarea de avantaje fiscale sectorului cultural non-profit, artiștilor independenți și organizațiilor culturale (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 3), pct. 4), pct. 5) și pct. 17)	Ponderea finanțărilor private în sectorul cultural non-profit, datorită stimulentele fiscale implementate, %	3	10	15	Număr de proiecte implementate (parteneriate public-private și public-civice)	7	15	30
	Dezvoltarea unui cadru participativ și transparent de evaluare a proiectelor culturale, prin digitalizarea proceselor, profesionalizarea comisiilor de evaluare și implicarea activă a sectorului cultural în definirea criteriilor și proceselor de selecție (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 4), pct. 17)	Ponderea proiectelor culturale examinate și evaluate printr-un sistem digitalizat și transparent, %	5	15	30	Numărul evaluatorilor culturali, instruiți, care participă în procesul de evaluare a proiectelor culturale	15	30	60
	Asigurarea mecanismelor flexibile și transparente de alocare a fondurilor, care să răspundă nevoilor specifice pentru diverse segmente ale sectorului cultural, pornind de la organizații de cultură, artiști liber-profesioniști și entități responsabile de protejarea patrimoniului cultural național (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 4), pct. 5), pct. 14) și pct. 17)	Ponderea mijloacelor financiare alocate prin mecanisme flexibile și transparente, %	15	35	65	Numărul total de beneficiari ai finanțărilor culturale prin mecanisme flexibile și transparente	100	200	350
OG. 5. Internaționalizarea culturii și patrimoniului cultural, fortificarea cooperării prin participarea activă în rețele,	Susținerea internaționalizării domeniilor cultură și patrimoniu cultural, inclusiv prin valorificarea capacităților și a prezenței diasporei (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare	Ponderea inițiativelor culturale promovate la nivel internațional, %	25	45	70	Numărul de co-parteneriate și coproducții lansate anual, la nivel internațional	17	35	70

parteneriate, programe europene și internaționale, precum și valorificarea potențialului creativ al diasporei și al scenei culturale locale	5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16)								
	Promovarea și susținerea acțiunilor aferente diplomației culturale (târguri de carte, expoziții internaționale, festivaluri, turnee teatrale ș.a.) (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16)	Ponderea artiștilor invitați să participe în proiecte colaborative internaționale , %	15	30	45	Numărul anual de participări la târguri, festivaluri, expoziții internaționale ș.a.	15	50	100
	Promovarea serviciilor și bunurilor culturale naționale la nivel european și internațional (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16)	Ponderea creatorilor activi pe platforme culturale internaționale , %	7	10	15	Numărul anual de autori/scriitori/ traducători promovați la nivel internațional	10	25	50
	Promovarea și implementarea programelor de rezidență și mobilitate artistică în domeniile cultură și patrimoniu cultural prin parteneriate cu actori publici și independenți, axate pe schimb, formare și colaborare profesională la nivel național și internațional (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16)	Ponderea proiectelor artistice colaborative transnaționale , realizate ca urmare a mobilității artistice, %	10	20	40	Numărul de centre de excelență și inovații conectate la platformele europene	5	15	20
	Consolidarea cooperării culturale bilaterale și multilaterale, inclusiv prin implicarea activă în cadrul organizațiilor internaționale precum UNESCO, Consiliul Europei, UE, ICCROM, ICOMOS, ICOM, IFLA, Europa Nostra ș.a., și dezvoltarea de parteneriate durabile (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16)	Ponderea proiectelor comune realizate în cadrul cooperării bilaterale și multilaterale, %	20	30	40	Numărul de inițiative/proiecte culturale comune realizate în parteneriat cu organizații internaționale	15	30	50

	Aderarea și participarea activă la programele și platformele culturale europene și internaționale, precum „Europa Creativă”, „Europa Cinema”, „Eurimages”, și altele, în vederea alinierii la standardele europene și atragerii de finanțare externă (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16)	Ponderea actorilor culturali independenți capacitați și conectați, %	10	20	30	Numărul de beneficiari susținuți prin intermediul Programului „Europa Creativă”	0	5	10
	Consolidarea prezenței culturii naționale în spațiul digital global, prin dezvoltarea de politici și instrumente pentru protejarea, promovarea și difuzarea conținuturilor culturale locale și naționale pe platforme digitale internaționale, precum și susținerea creatorilor locali în noile modele de distribuție digitală. (SND, Direcții de politici și intervenții prioritare 5.8 – Cultură și politici culturale, pct. 16)	Ponderea creațiilor culturale (filme, spectacole, expoziții, muzică, arhive etc.) disponibile pe platforme digitale internaționale, %	10	20	40	Numărul de actori culturali naționali, sprijiniți în distribuția digitală a conținutului	5	13	17

V. IMPACTUL

Implementarea SNCP 2035 va contribui la sporirea accesibilității, calității și a actualității ofertei culturale, ceea ce implică cheltuieli curente și investiționale mai mari, mai bine ținute și valorificate în mod mai eficient, la nivelul fiecărei instituții și organizații culturale. Contribuind la dezvoltarea culturii ca valoare intrinsecă, aceste resurse vor produce importante randamente economice și sociale. Pentru aceasta este extrem de important să fie asigurată intrarea culturii în „mase”, inclusiv în mediul rural și în regiunile periferice ale țării.

Impactul anticipat al intervențiilor propuse poate fi analizat din mai multe perspective, după cum urmează:

Crearea unei infrastructuri culturale moderne și accesibile și creșterea producției culturale. Implementarea SNCP 2035 va asigura dezvoltarea infrastructurii culturale (muzee, biblioteci, centre culturale ș.a.), digitalizarea acestora și eliminarea decalajelor geografice, cu impact asupra publicului larg, persoanelor din mediul rural sau defavorizat, copii, tineri,

vârstnici, persoane cu dizabilități, organizații culturale ș.a. Reabilitarea și modernizarea infrastructurii culturale va contribui la creșterea accesibilității la bunuri și servicii culturale. Spațiile culturale moderne vor influența calitatea actului cultural, cu impact direct asupra artiștilor și profesioniștilor din domeniu. Un mediu cultural mai intens, mai calitativ și mai divers va oferi oamenilor o satisfacție de viață mai mare, noi repere pentru dezvoltare și aspirație personală și va fortifica sentimentul de apartenență și de comunitate. Prin aceste condiții, va fi stimulată producția culturală, participarea comunitară și consolidarea coeziunii sociale, centrele culturale renovate devenind locuri de întâlnire și de desfășurare a activităților locale.

Conservarea și valorificarea patrimoniului cultural. Conservarea și valorificarea patrimoniului cultural va permite comunităților păstrarea valorilor și tradițiilor și transmiterea acestora generațiilor viitoare. Prin restaurarea și valorificarea bunurilor de patrimoniu va fi asigurată menținerea memoriei istorice vii, or, monumentele, obiectele de artă sunt mărturii vii ale trecutului unei națiuni. Totodată, digitizarea patrimoniului cultural va permite păstrarea în siguranță a obiectelor fragile și accesul la acestea fără riscul deteriorării; arhivarea documentelor rare, precum manuscrise, fotografii sau filme de arhivă (care vor putea fi păstrate și puse la dispoziția publicului larg), precum și reconstrucția virtuală a patrimoniului cultural distrus (clădiri sau artefacte culturale pierdute).

Dezvoltarea capitalului uman din domeniul culturii și patrimoniului cultural. Dezvoltarea programelor de formare, cercetare și inovare este necesară în contextul revigorării și actualizării educației din domeniul culturii și patrimoniului cultural și formarea unor specialiști care să dețină competențe esențiale, precum gestionarea instituțiilor culturale, strategii de marketing și comunicare, adoptarea soluțiilor inovatoare în domeniul digital, intervenții corecte asupra patrimoniului cultural imobil ș.a. Investițiile în capitalul uman vor permite stabilirea unui statut mai clar și mai protejat pentru artiști și profesioniști, acces la spații de creație și oportunități de formare continuă. De asemenea, vor fi create condiții de retenție a specialiștilor în țară, precum și dezvoltarea unei noi generații de creatori și cercetători. Sporirea internaționalizării și mobilității profesionale va contribui la integrarea accelerată în spațiu cultural european și internațional - element definitoriu în contextul parcursului de integrare europeană a RM. Totodată, prioritățile orientate spre diasporă vor avea un rol esențial în **consolidarea identității naționale, păstrarea coeziunii comunităților de peste hotare** și promovarea strategică a țării în lume.

Educația culturală, consolidarea identității naționale și rezilienței. Educația culturală și identitatea națională contribuie la formarea unei societăți conștiente de valorile sale, capabilă să aprecieze și să protejeze moștenirea culturală. Programele de educație culturală în școli și licee, vizitele la muzee, ateliere creative, proiectele interdisciplinare vor contribui la dezvoltarea gândirii critice și a spiritului civic. Activitățile de alfabetizare informațională și media, precum și apelul la memoria colectivă prin organizarea evenimentelor istorico-culturale tematice vor contribui la consolidarea coeziunii sociale, identității naționale și a rezilienței comunitare într-un context regional și internațional expus constat provocărilor hibride. Totodată, sprijinirea diversității culturale în cadrul evenimentelor publice din diferite

regiuni și comunități etnice va contribui la promovarea dialogului intercultural și susținerea identităților locale.

Dezvoltarea economică. Pusă în valoare în mod corect și integrată în sistemul educațional, cultura va consolida economia creativă și va produce efecte socio-economice importante, prin diversificarea oportunităților de relaxare și petrecere a timpului liber, de asemenea prin reducerea conflictelor, tensiunilor, violenței și a devianțelor sociale. Includerea în circuitul turistic a siturilor istorice, muzeelor, bunurilor de patrimoniu cultural restaurate, peisajelor culturale, organizarea de festivaluri ș.a. va asigura crearea locurilor de muncă în mod direct și indirect, atragerea turiștilor (interesați de experiențe autentice și educative), sporirea atractivității turistice a comunităților și a țării în ansamblu, cu repercusiuni economice la nivel local și național. Astfel, localitățile care își valorifică patrimoniul pot deveni repere internaționale și centre de atractivitate economică.

În același timp, impactul negativ ar putea fi generat de disparitățile de capacitate administrativă la nivel local, lipsa de coerență între instituții sau schimbări frecvente de direcție politică, care ar putea tergiversa aplicarea unitară a reformelor. De asemenea există riscul unei birocratizări excesive a mecanismelor de finanțare sau a concentrării resurselor în jurul zonelor/centrelor urbane (deja dezvoltate). Procesul de digitalizare accelerată în raport cu lipsa/limitarea competențelor și resurselor digitale ale unor categorii de public sau actori culturali poate aprofunda temporar diferențele de acces, competențe și participare digitală în domeniul cultural între diferite categorii sociale, economice sau geografice.

Indicatori de evaluare a impactului Strategiei

Obiectivul general	Indicatorul de impact	Sursa	Valoarea de referință (2025)	Valoarea de referință (2030)	Valoarea țintă (2035)
OG. 1 Creșterea participării culturale și a rolului culturii în societate prin reducerea barierelor sociale, economice, educaționale și modernizarea infrastructurii culturale în corespundere cu cerințele și standardele europene	Cheltuieli medii lunare pentru o persoană pentru cultură și recreere, lei	Biroul Național de Statistică	106,2	120,4	140,0
	Cheltuieli medii lunare pentru o persoană pentru cultură și recreere, % din totalul de cheltuielilor gospodăriei casnice	Biroul Național de Statistică	2,1	3,2	4,52

	Rata de acces a populației din mediul rural și regiunile periferice la produse și servicii culturale, %	Biroul Național de Statistică, ONG-uri	20	35	50
	Rata de participare la evenimente culturale, %	Ministerul Culturii; Biroul Național de Statistică; ONG-uri	18	35	55
OG. 2. Asigurarea protecției și valorificării patrimoniului cultural național prin consolidarea cadrului normativ și instituțional consolidat, implementarea de intervenții sustenabile de conservare, restaurare și reabilitare, gestionarea integrată a riscurilor, strategii de conservare digitală, precum și prin măsuri de promovare și accesibilizare	Ponderea cheltuielilor pentru protejarea și valorificarea patrimoniului cultural în totalul cheltuielilor bugetului public național, %	Ministerul Finanțelor	0,2	0,5	0,7
OG. 3. Dezvoltarea capitalului uman și îmbunătățirea condițiilor de creație și activitate culturală, care să asigure	Rata de participare la programe de formare profesională continuă, inițiative de cercetare și inovare, %	Ministerul Culturii; Biroul Național de	15	30	70

formarea, cercetarea și inovarea în domeniul culturii și patrimoniului cultural		Statistică; ONG-uri			
	Numărul tinerilor specialiști susținuți financiar și integrați în câmpul muncii	Ministerul Culturii Ministerul Finanțelor Ministerul Muncii și protecției Sociale Autoritățile Publice Locale de nivel al doilea	30	70	100
OG. 4. Dezvoltarea unui sistem sustenabil, diversificat și eficient de finanțare și sprijin pentru domeniul culturii și patrimoniului cultural, care să asigure acces echitabil la resurse, să susțină inițiativele artistice și să contribuie la valorificarea și protejarea patrimoniului cultural național	Rata de creștere a inițiativelor culturale și de patrimoniu care beneficiază de finanțare diversificată (publică, privată, internațională), %	Ministerul Culturii; Biroul Național de Statistică; Ministerul Finanțelor	15	40	75

OG. 5. Sprijinirea internaționalizării culturii și patrimoniului cultural și fortificarea cooperării prin intermediul programelor și rețelelor europene și internaționale	Creșterea vizibilității internaționale a culturii și patrimoniului cultural național, %	Ministerul Culturii; Ministerul Afacerilor Externe; Cancelaria de stat (Biroul Relații cu Diaspora)	45	60	85
	Numărul de rețele europene și internaționale la care RM este parte	Ministerul Culturii; Ministerul Afacerilor Externe; Cancelaria de stat (Biroul Relații cu Diaspora)	15	30	55

VI. RISCURI DE IMPLEMENTARE

Riscurile anticipate în implementarea SNCP 2035

Riscul anticipat	Probabilitatea (joasă/medie/întă)	Impactul (scăzut/mediu/înt)	Măsurile de diminuare/ înlăturare a riscului
Resurse financiare insuficiente	Întă	Înt	Evaluarea sectorială strategică a eficienței cheltuielilor; Diversificarea și accesarea surselor de finanțare publică, privată și internațională; Dezvoltarea și implementarea programelor de finanțare sectoriale anuale;

			Promovarea mecanismelor de utilizare eficientă și eficace a resurselor disponibile.
Insuficiența capacității instituționale	Înaltă	Înalt	Investiții în consolidarea capacității autorităților administrației publice centrale și locale prin formare profesională, digitalizare și îmbunătățirea proceselor de planificare și implementare a politicilor publice; Fortificarea capacităților instituțiilor de implementare prin modernizare, coordonare eficientă și aliniere la standarde europene; Consolidarea capacității instituțiilor publice prin profesionalizarea managementului cultural în domeniile cheie precum atragerea de fonduri, marketing cultural și leadership; Stabilirea de parteneriate public-private și civice.
Deficit de personal calificat în domeniul culturii și patrimoniului cultural	Înaltă	Înalt	Elaborarea/dezvoltarea programelor de formare profesională continuă și programelor educaționale specializate; Fortificarea stimulentei pentru tinerii specialiști în vederea integrării și menținerii acestora în câmpul muncii; Creșterea nivelului de salarizare în domeniul culturii și patrimoniului cultural; Dezvoltarea și aplicarea metodelor eficiente de recrutare; Promovarea leadership-ului digital, stimulentei pentru inovare și implicarea personalului în procesul decizional privind tranziția digitală.

Birocratizarea serviciilor publice sectoriale prestate	Medie	Înalt	Simplificarea procedurilor și proceselor consultative/decizionale; Optimizarea și digitalizarea proceselor interne și a serviciilor prestate.
Reticența la reforme	Medie	Medie	Sporirea gradului de implicare a părților interesate în procesul decizional și promovarea dialogului activ; Fortificarea comunicării publice privind impactul pozitiv al programelor și serviciilor implementate.
Disparități teritoriale privind accesul la infrastructura culturală (urban/rural)	Înaltă	Înalt	Sprijinirea dezvoltării locale prin programe mobile, proiecte culturale dedicate zonelor defavorizate și investiții strategice în infrastructura rurală; Dezvoltarea programelor de incluziune socială; Promovarea alfabetizării digitale pentru persoanele din mediul rural și urban, inclusiv vârstnici și grupuri vulnerabile.
Escaladarea influențelor și instrumentelor de dezinformare cu accentuarea vulnerabilității instituționale și sociale	Medie	Înalt	Fortificarea rezilienței instituționale și sociale prin dezvoltarea abilităților de gândire critică, de alfabetizare informațională, media și digitală; Susținerea proiectelor culturale, care promovează diversitatea, dialogul intercultural și reconcilierea; Susținerea organizării evenimentelor istorico-culturale prin valorificarea memoriei colective.
Insuficiența mecanismelor de protecție a patrimoniului cultural în	Înalt	Înalt	Integrarea patrimoniului cultural ca dimensiune strategică și resursă de dezvoltare durabilă în politicile

contextul presiunilor generate de urbanizarea accelerată, schimbările climatice și dezastrelle naturale			urbane, educaționale, turistice, digitale și de mediu, prin planuri intersectoriale de implementare; Integrarea patrimoniului cultural în strategiile și planurile de management al riscurilor (climatice, naturale, antropice); Consolidarea cooperării interinstituționale la nivel național și internațional pentru protejarea patrimoniului cultural în fața riscurilor; Revitalizarea participativă a zonelor istorice prin implicarea comunităților locale, autorităților și actorilor economici; Campanii de informare adresate arhitecților, dezvoltatorilor, autorităților și publicului privind importanța patrimoniului cultural; Dezvoltarea programelor educaționale la toate nivelele pentru promovarea respectului față de patrimoniul cultural; Promovarea rezilienței culturale prin susținerea transmiterii intergeneraționale a valorilor și practicilor legate de patrimoniul cultural.
Context regional și internațional incert (criza de securitate, instabilitate politică, criza economică, criza energetică, ș.a.)	Înaltă	Înalt	Monitorizarea, evaluarea și ajustarea priorităților strategice în raport cu schimbările la nivel regional și internațional; Promovarea consensului politic prin dialog și menținerea priorităților de dezvoltare din domeniile cultură și patrimoniu cultural; Cooperarea activă cu partenerii de dezvoltare pentru susținere și suport în domeniile prioritare;

			Integrarea resurselor culturale și patrimoniale în circuitul internațional în vederea sporirii mobilității și prezenței artiștilor moldoveni pe arena internațională
--	--	--	--

VII. AUTORITĂȚI/ INSTITUȚII RESPONSABILE DE IMPLEMENTAREA SNCP 2035

Obiectivele stabilite de SNCP 2035 vor fi atinse prin sinergia și consolidarea eforturilor tuturor autorităților și instituțiilor cu competențe relevante în dezvoltarea culturii și patrimoniului cultural.

Responsabilitatea primară pentru implementarea SNCP 2035 îi revine Ministerului Culturii, în calitate de autoritate responsabilă de elaborarea politicilor în domeniul culturii și patrimoniului național, iar celorlalte autorități publice, precum Cancelaria de Stat (Biroul Relații cu Diaspora; Biroul pentru Integrare Europeană; Biroul politici pentru reintegrare), Ministerul Educației și Cercetării; Ministerul Finanțelor; Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale; Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării; Ministerul Muncii și Protecției Sociale; Ministerul Sănătății; Ministerul Afacerilor Interne; Ministerul Afacerilor Externe; Ministerul Apărării; Ministerul Mediului le revine asigurarea implementării direcțiilor prioritare de intervenție, de care sunt responsabile conform obiectivelor generale ale SNCP 2035. De asemenea, în funcție de intervențiile necesare în domeniile vizate de SNCP 2035, vor fi atrase în calitate de părți următoarele autorități și instituții publice: Agenția Relații Interetnice; Agenția de Stat pentru Proprietate Intelectuală; Biroul Național de Statistică; Casa Națională de Asigurări Sociale; Agenția pentru Guvernare Electronică; Agenția Servicii Publice; Centrul Național al Cinematografiei; Congresul Autorităților Locale din Moldova; Academia de Științe a Moldovei; Agenția Geodezie, Cartografie și Cadastru; Serviciul de evidență și circulație a bunurilor culturale mobile; Institutul Patrimoniului Cultural; Agenția de Inspectare a Monumentelor; Agenția Națională Arheologică; Rezervația cultural-naturală „Orheiul Vechi”; Centrul Național de Cultură Tradițională; Oficiul Național de Dezvoltare a Culturii; Oficiul Național al Turismului, precum și alte părți interesate.

La nivel local, responsabilitatea implementării SNCP revine autorităților administrației publice locale (subdiviziunilor responsabile de domeniul cultural).

VIII. MONITORIZARE, RAPORTARE ȘI EVALUARE

SNCP 2035 va fi implementată pe parcursul anilor 2025-2035 în două etape, prin intermediul programelor de implementare a acesteia pentru anii 2025-2030 (etapa I) și 2031-2035

(etapa II). Programele respective vor servi drept bază pentru planificarea strategică și operațională a acțiunilor de reformă la nivel central și local.

Pe parcursul implementării SNCP 2035 vor fi realizate următoarele proceduri de monitorizare și evaluare:

Monitorizarea anuală – va fi realizată prin generarea raportului anual de progres (semestrul I al fiecărui an de implementare) privind implementarea SNCP 2035 în baza (i) programelor de implementare a SNCP 2035 pe termen mediu și (ii) documentelor de planificare ale autorităților publice responsabile de implementarea SNCP 2035. Rapoartele anuale vor include: prezentarea gradului de realizare a acțiunilor pe programe ce derivă din SNCP 2035, gradul de conformitate a acțiunilor întreprinse cu cele planificate, identificarea cauzelor întârzierilor și modificărilor pentru îmbunătățirea procesului de implementare a programelor; analiza dinamicii indicatorilor de rezultat incluși în SNCP 2035, inclusiv a măsurilor de gestiune a riscurilor. Vor fi formulate recomandări privind îmbunătățirea procesului de implementare a SNCP 2035.

- *Evaluarea intermediară* – la expirarea primei etape de implementare a SNCP 2035 (anul 2031), va fi elaborat raportul intermediar de evaluare (trimestrul I, 2031), ce va ține cont de astfel de criterii, cum ar fi relevanța, eficacitatea, eficiența, sustenabilitatea și impactul implementării Strategiei. Evaluarea implementării va propune, după caz, o ajustare a obiectivelor și direcțiilor de intervenție în funcție de progresul realizat și de tendințele înregistrate în implementarea SNCP 2035 la nivel central și local.

- *Evaluarea finală* – la finalizarea implementării SNCP 2035 va fi elaborat un raport final de evaluare privind rezultatele și impactul implementării acesteia (2036).

Rapoartele anuale de monitorizare și evaluare a SNCP 2035 vor fi elaborate de Ministerul Culturii în cooperare cu autoritățile implicate, instituțiile de cultură din subordine, autorități publice locale (subdiviziunile responsabile de domeniul cultură), parteneri naționali și internaționali, și vor fi coordonate cu Cancelaria de Stat. Rapoartele de evaluare intermediară și finală vor fi elaborate de experți independenți, contractați de Ministerul Culturii. În scopul creșterii transparenței rezultatelor obținute ca urmare a implementării SNCP 2035, rapoartele de monitorizare anuală, rapoartele de evaluare intermediară și finală vor fi consultate public și plasate pe site-ul Ministerului Culturii.

Raportarea privind realizarea/ implementarea SNCP 2035 va fi realizată în baza următoarelor modalități:

- 1) prin colectarea de informații la nivel instituțional și la nivel raional/municipal;
- 2) prin colectarea și prelucrarea informațiilor respective în cadrul realizării unor studii și analize în acest sens;
- 3) prin colectarea și prelucrarea informațiilor de către grupuri temporale de experți, create în acest sens de Ministerul Culturii.